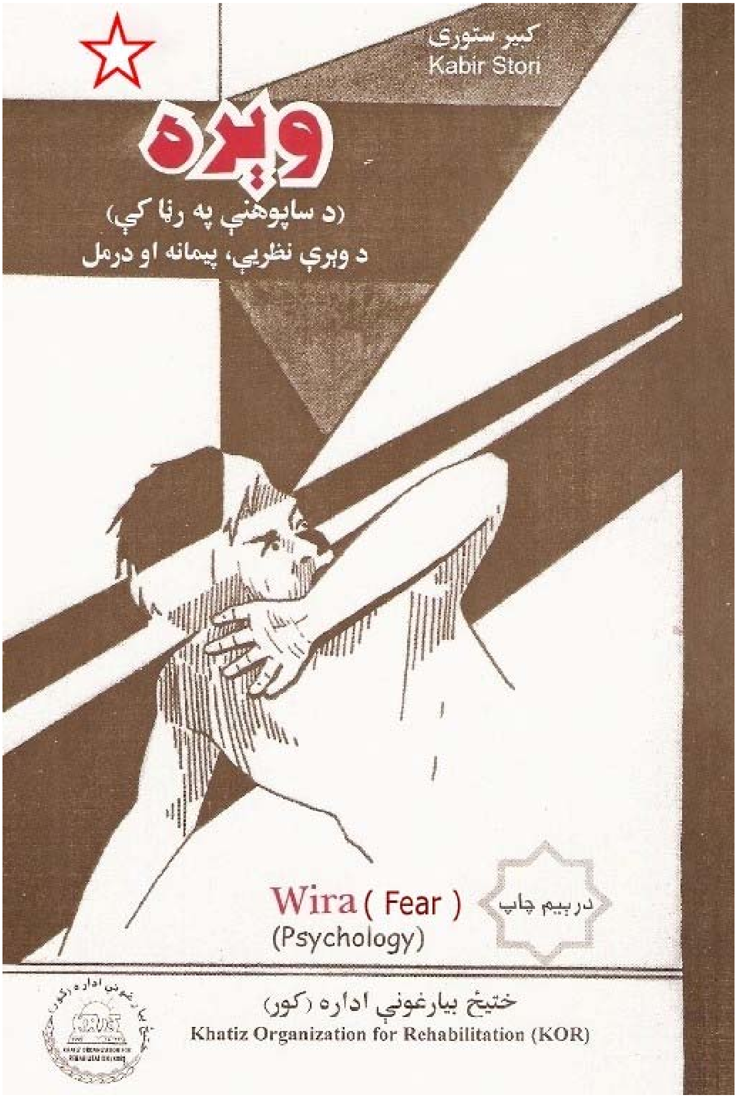
کبیر ستوری
Kabir Stori
ویره
(د ساپوهنې په رڼا کې)
د وېرې نظريې، پيمانه او درمل
Wira (Fear)
(Psychology)
دریيم چاپ
ختیځ بیارغونې اداره (کور)
Khatiz Organization for Rehabilitation (KOR)

کبير ستوری
Kabir Stori

ويره
Wira

د ساپوهنی په رڼا کې
د ويرې نظری، پيمانه او درمل

توبنه

خپل درونږ مشر اجمل خټک ته چې د پښتون قام دسمسورتيا لپاره ئې ډېر نيالګئ کرلي دي.

ډوکتور کبير ستوری
Dr. Kabir Stori
Kiebitzweg 12
50389 Wesseling
www.kabirstori.com
E-Mail: stori@kabirstori.com

د کتاب پېژندنه

د کتاب نوم:	ویره
لیکوال:	ډاکتر کبیر ستوری
خپرونکی:	کور
چاپ نېټه:	۱۳۸۰هـ ل ، ۲۰۰۱ع
مهتمم:	ډاکټر محمد فرید بزګر
چاپ شمیر:	۱۰۰۰ ټوکه
کمپوز:	ملکزی ساجد/ د کور خپرونو څانګه
ډیزاین :	کور خپرونو څانګه
چاپ لګښت:	ختیځ بیارغونې اداره (کور)
د خپرونو لړ:	۳۲

د انټرنیټ په مخ

کمپوز : نسیم خان ستوری

ترتیب : ایمل خان ستوری

د ریم چاپ

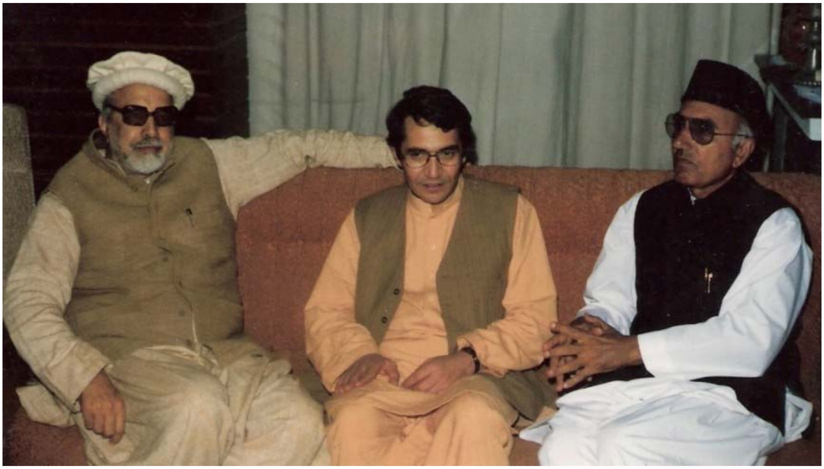

په عکس کې ښي اړخ ته د پښتونخوا د قومي پارټۍ مشر خان لالا
محمدافضل خان چې ددې کتاب سریزه ئې لیکې ده، مینځ کې د پښتنو ټولنیز
ولسولیز ګوند مشر ستوری چې دا کتاب ئې لیکلی دی او کیڼ اړخ ته د عوامي
نیشل پارټۍ مشر اجمل خټک چې دا کتاب ورته توښه شوی دی لیدل کیږي.

سرلیکـــونه

سریزه	یادونه	د ویری پیژندګلوی
دویری کور کلی او رول	ویره د خیړنی د موضوع په تو ګه	د ویری تعریفونه :
د ویری او ډاراستلاګانی	د ویری ډولونه	پیبلی ویر
نا پیبلی ویره	د ویری بدرګی	ویره میراثی او که زده شوی احساس دی
ویره میراثی احساس دی	ویره زده شوی احساس دی	درایادیدوقانونونه
د میلر ازمیښت :	لنډیز	د ویری پیداښت او نظرئي
د څیړموند قراید د ویری نظرئي	د فراید د هڅو ګڼنه	ساایز جوړښت
ساایز لړونه	د اودیپوس احساس	د څیړموند فراید د ویری لومړی نظریه
د څیړ موند فراید د ویری دوهمه نظریه	د فراید په نظریه د ویری منځ ته راتګ	د بیلتون خطر
د ګرانښت د ناسو بتیا خطر	د خسی کیدو خطر	رښتینی ویره
غیری رښتینی یا ناروغه ویره	د وجدان یا اخلاقی زه څخه ویره	د ویلهلم رایښ د ویری نظریه
دالفرد اډ لر د ویری نظریه	د خوشحال « ختک » د ویری نظریه	د یونګ د ویری نظریه
لنډیز او تبصره	د ویری تلل او پیمانه کول	د ویری تله

د ویری تول	ارزښتنه او نتیجی	د نتیجو مانا
د ویری درمل	د ویری جسمانی یا طبی درمل	د ویری ساوال درمل
دننی خطر	باندینی خطر	رښتیانی خطر
غیری رښتیانی خطر	ښکاره خطر	پټ خطر
د پاټکی په پاټکی اشنا کولو لاره	منطقی لاره	د تمرین لاره
د ویری د ځینو څیړنو لنډی نتیجی	ویره او زده کړه	ویره او تنګسه
ویره او هوښیارتیا	ډار او مالوت	ډار او مشرتوب
خوښنه	اخستونځي	

سـريزه

« ويره » ډاکتر کبير خان ستوری چې د سايکالوژی ډاکتر دی په اسانه کليواله پښتو ژبه کې د ساپوهنی يو ډير مهم کتاب ليکلی دی. ډاکتر کبير خان ستوری نه يوازی د ساپوهنی ماهر دی بلکه په سايسنی علومو کې پی ايچ ډی دی او ډير پياوړی وطنپال او پخپله پښتو ژبه قربان دی.

« ويره » ده ماته د سريزی د ليک لپاره راليږلی ده . زه پخپله په ساپوهنه کې ډير کم علم لرم خو چونکه ډاکتر کبير خان ستوری ځما سره بې کچه مينه لری نو همدغه وجه ده چې سريزه ئې ځما په زيمه کړيده.

« ويره » ما ولوستله کبير خان د ساپوهنی ډير پيچلی لفظونه او نظری په ډيره اسانه او کليواله ژبه کې بيان کړي دی د « ويری » د ليکلو په وجه کبير خان د خپل پښتون قوم ډير زيات خدمت کړی دی. ځکه چې د پښتنو ژوند د وړوکوالی نه د ويری مختلفو قسمونو لکه د بلا او ببو ويری، د غربت ويری، د تربګنی ويری، د اسمانی افتونو ويری او نوری داسی ډيری ويری چې د دوئ نه راچاپيره دی تبا او برباد کړی دی.

د « ويری» په لوستو سره به پښتانه د ويری په حقيقت پوه شی او بل به د پښتو ژبی پراخه لمن چې تر ډيره حده تشه پرته ده څه پانګه حاصله کړی.

زه د يوه پښتون وطنپال په حيث د ډاکتر کبير خان ستوری دی هڅی ته ډير د قدر په نظر کورم او د نورو ټولو پوهانو نه دا ارزو لرم چې که هغوی هم د علمونو په مختلفو اړخونو کې داسی هڅی وکړی نو د پښتو ژبی دا تشه لمن به ډيره ژر ډکه شی او پښتو به د نړی د پرمخ تللو ژبو سره د سيالی جوګه شی.

محمد افضل

بره درشخيله سوات پښتونخوا

یادونه

که څه هم نن سبا په پښتونخوا کې د کتابونه بازار ګرم ندی او په تیره بیا د پوهنیزو کتابونو ، خو بیا هم ما ددی ټینګ هوډ او عزم کړی دی چې د ډیری زیاتی اړتیا په پرته خپلې ټولې لیکنې به په پښتو ژبه کوم تر څو چې په پښتو کې پوهنیزه پانګه ډیره شي.

که چیرته ټول پښتانه پوهان څه نا څه لیکنې په پښتو ژبه وکړی او خپلو بچو ته په مورنۍ ژبه معنوی پانګه پریږدی نو ژر تر ژره به د پښتو پوهنیز بڼ سمسور او زرغون شي.

د پوهنیز لیکنې ډډ د رښتیا او سمو مالوماتو څخه ډک وی چې په داسی لارو یا لاری (طریقی) لاس ته راغلی وی چې د ځای او وخت پوری ښکیل نه وی او د تکرار وړ وی یانی (یانی) هر څوک چې وغواړی دغه لارنیولی شي او همدغی نتیجی ته رسیدلی شي. سم او رښتیا مالومات کیدای شي چې یو تن د مختلفو لارو او یا مختلفو کسانو د یوی یا ډیرو لارو راټول کړی وی. نو ښه او غوره پوهنیزه (علمی) لیکنه هغه ده چې د خپلو او پردو مالوتو او نظریو توپیر پکې شوی وی یانی (یانی) لوستونکی پدی پوه شي چې دغه مالومات او نظریه د بل لیکوال ده چې ده تری ټکی په ټکی او کټ مټ را اخستلی او که په خپلو تورو سره د هغه نظریه او مالومات راوړی او څرګند کړی دی او یا دغه داسی مالومات او نظریه ده چې په عمومی توګه منل شویده.

د پوهنیزو مالوتو او نظریو دا بیلتون د پوهنیز لیک دود له لاری په ګوته او ښنه کیږی پدی برخه کې په هغه ژبو کې چې د پوهنیز اړخه مخ په وړاندی تللی او ډیری پوهنیزی لیکنی پکې شویدی عمومی منل شوی لیک دود شته دی. خو زمونږ په ژبه پښتو کې چې د پوهنیزو لیکنو د پیل په پړاو کې ده لا کوم عمومی منل شوی لیک دود نه شته دی.

دا چې په پښتو ژبه کې پوهنیزی لیکنی تراوسه پوری شوی او لدی کبله د پوهنیزو لیکنو د پیل په پړاو کې راځی نو مونږ د پوهنیزو پر مخ تللو ژبو په پر تله زیات دې ته اړ یو چې د نورو ژبو د پوهنیزو لیکنو څخه استفاده وکړو او ګټه تری واخلو.

دلته مونږ د ژباړې د ربړې سره مخامخ کیږو. دا ربړه یوازې د پښتو ژبې په پوهنیزو لیکنو کې پرته نده بلکه نورې ژبې ورسره هم پخپل وار سره مخامخ شویدي او حل کړیده.

د جرمنیانو په ژبه ډایچ (Deutsch) کې د پوهانو په مینځ کې پدې اتفاق راغلی دی چې د انګریزي او فرانسوي ژبې متن دې نه ژباړل کیږي که چیرته پرې ټکې په ټکې حواله ورکول کیږي نو پخپله په انګریزي او فرانسوي ژبو لیکل کیږي او د نورو ټولو ژبو متن ژباړل کیږي. ددې خبرې علت دا دی چې تقریبا ټول الماني پوهان په انګریزي او فرانسوي ژبوښه پوهیږي او یا دومره پرې پوهیږي چې مطلب ترې اخستلی شي لدې کبله ئې حاجت ژباړې ته نه شته دی. خو دغه هغه کسانو ته چې په دغه دواړو ژبو نه پوهیږي ستونزې پیښوي او د پوهنیزې لیکنې مطلب او مفهوم ته ښه رسیدلی نه شي او ښنتون ئې ترې ګډوډ کیږي. لدې کبله پکار ده چې د نورو ژبو متن چې ټکې په ټکې پرې حواله ورکول کیږي خامخا په پښتو کې وژباړل شي. د ژباړې په هکله پکار ده چې ووایو چې په دوه ډوله ده : تړلې ژباړه او ازده ژباړه.

۱) تړلې ژباړه : تړلې ژباړه ټکې په ټکې ژباړه ده چې جملې پکې تیروبیر شوي نه وي او یوازې فاعل او مفعول او فعل ته د خپلې ژبې د قالب سره سمون ورکړ شوي وي . د ټکې په ټکې ژباې څخه مطلب لفظي او یا میخانیکي ژباړه نده. ژباړه تل د مانا او مفهوم له پلوه کیږي . د مثال په توګه د پاړسو د خرګوش میخانیکي او لفظي ژباړه دخرغوږ کیدلی شي خو سمه ژباړه ئې د مانا او مفهوم له پلوه سوۍ ده.

ښه تړلې ژباړه هغه ژباړه ده چې بیرته په ښټ وژباړل شي او اصلي متن ترې مینځ ته راشي.

۲) ازاده ژباړه: ازاده ژباړه په دوه ډوله ویشل کیدلی شي لږه ازاده ژباړه او ډیره ازاده ژباړه

لږه ازاده ژباړه : په لږه ازاده ژباړه کې مانا او مفهوم ساتل شوي وي خو جملې تیروبیر شوي وي.

ډیره ازاده ژباړه : په ډیره ازاده ژباړه کې پخپلو تورو سره دیوه متن د مانا او مفهوم لنډیز یا غټې ټکې راا خستل شوي وي.

په پوهنیز لیک دود کې پردی مالوت او نظرئې چې ټکی په ټکي رااخستل شوی او یا پخپلو تورو سره ویل شوی وی په نښنه کیږی خو عمومی منل شوی نظرئې او همدغسی خپل نوښتونه او نظرئی نه په نښنه کیږی. همدا خبره د ژباړو لپاره هم اتبار (اعتبار) لری. ترلی او ازاده ژباړه دواړه په نښنه کیږی. خو ترلی ژباړه د ټکی په ټکی رااخستل شوو پردیو نظریو او مالوتو په ډله کې راځی او ازاده ژباړه پخپلو تورو سره د پردیو نظریو او مالوتو د ځرګندونی په ډله کې راځی.

د ټکی په ټکی را اخستل شوو پردیو مالوتو او همدغسی د ترلی ژباړی پیل او پای د کوچنیو غبرګو لندیو یانی ددی نښې «» پواسطه د لیکنی د نورمتن څخه بیلیږی او په پای کې پدی غټه لندیء ( ) کې په ګوته کیږی چې د چا او کوم کتاب څخه اخستل شویده. په خپلو تورو سره د پردیء نظری څرکندونه او همدغسی ازاده ژباړه یوازی په غټو لندیو کې په ګوته کیږی او د کوچنیو لندیو پواسطه ئې د پیل او پای بیلولو ته حاجت نه شته دی.

د لیکوال او کتاب په ګوته کولو لپاره دوه دوده شته دی. یو دا دی چې په لندیو کې یو شمیر لیکل کیږی او بل دا دی چې په لندیو کې د لیکوال نوم او دکتاب کال لیکل کیږی. ښکاره خبره ده که دیولیکوال د دوو یا زیاتو کتابونو څخه استفاده شوی وی چې په یوه کال کې لیکی وی نو بیا الف ب او داسی نوری نښنی ورسره هم کیږی.

د کتاب یا مقالی په پای کې د اخستونځو د لاندی که د شمیر دود پکار وړل شوی وی نو د شمیر په ترتیب او که د لیکوالانو د نومونو او کال دود پکار وړل شوی وی نو د لیکوالانو نومونه د الفبا په ترتیب لیکل کیږی.

د هر لیکوال د نوم سره پکار دی چې د ده د کتاب یا مقالی نوم د چاپ ځای او کال او هغه مخونه چې استفاده تری شوی وی ولیکل شی.

ښه دا ده چې په هره ژبه چې سړی د خپلی مقالی لپاره د بل کتاب څخه ګټه اخستلی وی په هماغه ژبه ئې په اخستونځو کې ولیکی او که ئې د لیکوال د نوم او د کتاب د کال دود پکار وړی وی نو په لندیو کې په هماغه ژبه د لیکوال نوم په ګوته کړی ځکه څوک چې په هغه ژبه نه پوهیږی چې لیکوال تری استفاده کړی ده د هغه لپاره بی تفاوته ده او مجبور دی چې د لیکوال په دغه لیکنه قناعت وکړی او څوک چې پری پوهیږی هغه کولی شی چې دغه د اصلی کتاب د متن سره پرتله کړی.

زمونږ پدی کتاب کې د شمیر د دود څخه ګټه اخستل شویده. د ټرلی ژباړی پیل او پای په غبرګو کوچنیو لندیو کې په نښنه شوی او په پای کې په غټو لندیو کې د شمیر د لاری کتاب او لیکوال په اخستونځو کې په ګوته شویدی.
همدغسی لږه یا زیاته ازاده ژباړه هم په نښنه شویده خو دغه په غبرګو کوچنیو لندیو کې نده نیول شوی او یوازی په غټه لندۍ کې د شمیر په مرسته سره هغه لیکوال او کتاب په ګوته شویدی چې اسفاده تری شویده.
په دومره اندزه سره زمونږ په عقیده د نورو ژبو پوهنیز لیک دود سړی اخستلی شی. یوه بله خبره چې د لږ څه فکر او غور وړ ده او هغه دا ده چې عمومی منل شوی نظر ئې په نورو ژبو کې نه په نښنه کیږی. عمومی منل شوی نظر ئې داسی نظر ئې دی لکه ځمکه ګرده ده. پدی حالت کې ددغی نظر ئې په لیکوال یا نویستونی (مخترع) حواله ورکولو ته حاجت نه شته دی ځکه چې په لویدیزه ټولنه کې هر څوک پدی پوهیږی چې دغه نظریه د ګا لیلا (Galileo) ده خو دلته دا پوښتنه راپیدا کیږی چې په کومه پیمانه هغه نظر ئې چې په یوه ټولنه کې عمومی منل شوی وی په بله ټولنه کې هم عمومی منل شوی ګڼل کیدلی شی.
په هر ډول مونږ سمدستی پدی کتاب کې هغه نظر ئې چې په ساپوهنه کې په عومی ډول منل شویدی په نښنه کړی ندی.
دا پکار ده چې هم وویل شی چې د پوهنیزو ژباړو په برخه کې یوه بله ستونزه دا ده چې هره پوهنه ځانته ژبه لری چې دغه ژبه کله نا کله د اولسی ژبې سره تو پیر لری.
په نورو تورو سره دغه ژبه د یو شمیر استلاګانو (اصطلاح ګانو) چې د اولس په ژبه کې بله مانا (معنی) لری یا هډونه استمال (استعمال) کیږی جوړه شویده.
لدی کبله مونږ پدی کتاب کې د مهمو پوهنیزو استلاګانو سره اصلی لغات یا استلا په هماغه ژبه د کومی څخه چې مو اخستلی ده کټ مټ په لندیو کې لیکلی ده او ددی هڅه مو هم کړی ده چې د پوهنیزو استلاګانو په ژباړه کې د اولسی ژبې څخه ډیر وړاندی لاړ نه شو. کله چې د بلی ژبې د یوی استلا (اصطلاح) لپاره په پښتو ژبه کې ډیر لغاتونه یا مانا ګانی وی نو مونږ هغه مانا یا لغات استمال (استعمال) کړی دی چې د پوهنیزی ژبی د اصولو پربنسټ د لیکنی په نښتون کې سم بریښیده.

همدغسی که د پښتو د یوی استلالپاره په بله ژبه کې څو لغاتونه پکار وړل کیدل نو مونږ هغه لغات تری رانیولی دی چې د پښتو ژبی د استلا یا لغات تر ټولو سمه مانا ئې ورکوله.
سر بیره پردی د داسی لغاتونه په ځای چې په اولسی ژبه کې رواج ندی او د ځینو لیکوالانو له خوا په پښتو لیکنو کې استعمال شویدی مونږ هغه لغاتونو ته امتیاز ورکړی دی چې د پښتون اولس په بیلو بیلو پرګنیو کې پری خبری کیږی او رواج وی.
که څه هم مونږ د پښتو د لیک او لوست د سمون د نوی او غوره لیک دود څخه چې لیکل پکې هماغه شان کیږی لکه څنګه چې ویل او لوستل کیږی نه یوازی خبریو بلکی پلوی ئې کوو خو لا تر اوسه دغه نوی پښتو لیک دود د زاړه ملائی او میرزائی لیک دود چې د تپوس په ځای به ئې تفحص لیکو ټغر په بشپړه توګه ټول کړی ندی. خو تر هغی پوری چې دغه نوی پښتو لیک دود د زوړ ملائی لیک دود ځای ونیسی لږ څه وخت پکار دی تر څو چې هغه کسانه چې په زوړ لیک دود روږدی دی د نوی پښتو لیک دود سره اشنا او عادت شی. نو ځکه مونږ هم د پښتو د نوی لیک دود په چمن کې توندی منډی نه دی کړی خو ددی هڅه مو کړی ده چې د پښتو د نوی لیک دود د پیاوړتیا په لار کې یو ګام پر مخ لاړ شو او ځینی ټکی مو د زاړه لیک دود څخه په نوی لیک دود را اړولی دی خو سره ددی هم پدی لیکنه کې څه نا څه د زوړ ملائی لیک دود نښی نښانی شته. ځینو کسانو ته به دا پوښتنه پیدا کیږی چې په نوی لیک دود کې چې لیکل او لوستل یو شانته وی نو دا به د پښتنو هغه ټبرونو ته ستونزی پیدا کړی چې په بیلو بیلو لهجو خبری کوی؟.
ددی پوښتنی په ځواب کې ویلی شو چې په عمومی توګه په معیاری پښتو کې دوه لهجی منل شویدی. دغه لهجی د پښتنو د کولتوری مرکزونو پېښور او قندهار څخه راپاڅیدلی دی. د پښتو په نوی لیک دود کې دغه دواړو لهجو ته پوره پاملرنه شویده. هغه لغاتونه چې په پېښوری لهجی کې یو ډول او په قندهاری لهجی کې بل ډول ویل کیږی هغه په دوه غږه تورو لیکل کیږی. د مثال په توګه د پښتون نوم په پېښوری لهجه کې پختون او په قندهاری لهجه کې پشتون ویل کیږی.

دا نوم پکار دی چې په دوه غږه توری (ښ) ولیکل شی چې هم د (خ) او هم د (ش) اواز ورکوی . همدغسی د زیری لغات هم په پښاوری پښتو لهجه ګیره او په قندهاری پښتو لهجه ژیره ویل کیږی ددی لغات سمه لیکنه په دوه غږه توری (ږ) چې هم د (ګ) او هم د (ژ) اواز ورکوی یانی ږیره لیکل کیږی.
دغه نوی لیک دود د پښتو دپر مختګ په لور یو ګام دی خو پښتو ژبه به هله پیاوړی شی او وده به وکړی کله چې ئې لیک د پښتو د نوی لیک دود په رڼا کې په لاتینی تورو واړول شی.
دا به د یوی خوا پښتنو ته د بهرنیو ژبو په زده کړه کې اسانتیاوی پیښی کړی او د بل خوا به بهرنیان هم وکولای شی چې پښتو په اسانی سره زده کړی او پدی توګه به پښتو ژبی ډیر ویونکی پیدا شی. سربیره پردی به پښتانه وکولای شی چې د نورو تخنیکی پوهه په اسانی سره خپله کړی او هم به صنعتی او تخنیکی تولیدات او پیداور چې تقریبا ټول ئې د لاتینی تورو د سیستم په بنسټ جوړ شوی دی په ارزانه بیه تر لاسه کړی.
پدی توګه به پښتو د نورو پر مخ تللو ژبو سره د سیالی جوګه شی. په لاتینی تورو د پښتو لیک اړول کوم سخت او پیچلی کارندی ځکه چې د ډیرو پښتو تورو لپاره سم لاتینی توری شته دی او سړی ئې ورته بی د ډیر سوچه څخه نیولی شی. یوازی د پښتو د دوه غږه او ځینو نورو تورو لپاره د لاتینی تورو په ټاکلو کې لږ څه سوچ پکار دی چې څو تنه پښتانه پوهان پری فکر او غور وکړی.
په لاتینی تورو د پښتو د لیک د اړولو د نظر ئې بنسټ د پښتو او پښتونخوا د پر مختیا او سوکالی په اوږد لید ولاړ دی چې دا وړدی مودی په ترخ کې د عمل جامی اغوستلی شی او دا پدی توګه چې لا اوس پښتانه پوهان او لیکوالان پدی لاره کې د قام او وطن خدمت ته ملا وتړی او ورو ورو د اوسنی لیک په خوا کې په لاتنی تورو د پښتو لیک رواج کړی او خپلی څه نا څه مقالی په پښتو کې په لاتینی تورو ولیکی تر څو چې د پښتو د لاتینی لیک سره وګړی اشنا شی او ددی لپاره شرائط برابر شی چې د اوسنی لیک ځای په بشپړه توګه د پښتو لاتینی لیک ونیسی.

نور نو د پښتو د پر مختګ ، د پښتنو د خپلواکی او د پښتونخوا د سوکالی او هوسائی په هیله خپل دا کتاب چې د ویری د نظریو پیمانی او درمل په باره کې په تیره بیا د طبیبانو ، ښوونکو او پوهیدونکو لپاره لیکل شویدی په ډیره مینه خپلو ننګیالو وطنوالو ته وړاندی کوم.

کبیر ستوری

د ويرى پيژندګلوى

دويرى كور كلي او رول

ويره د انسانانو په ژوند كې كره رول لوبوى او د ډيرو ساوالو (روحى يا نفسى) ناروغيو مور ده. دا چې په كومو ساوالو ناروغيو كې د ويرى كور دى او ځاى په ځاى شويده د ساوالو ناروغيو پيژندګلوى ته اړتيا لرى كومه چې يو داسى موضوع ده چې دلته پرى رڼا نه شى اچول كيدلى او مونږ ئې د يوه ځانګړى او ګوښى كتاب لپاره خوندى ساتو خو دلته دومره وايو ساوالى ناروغى په عمومى توګه په دوه ډلو ويشل كيدلى شى.

۱) عصبى ناروغى (Neurose)
۲) عقلى او عصبى ناروغى (Psychose)

عصبى ناروغى (Neurose) د عقلى او عصبى ناروغيو (Psychose) لومړنى پړاو دى. دا ډول ناروغى كوم جسمانى علت نه لرى او يوازى ساوال علتونه لرى. خو دغه ناروغى د اوږدى مودى په ترځ كې د انسان په وجود هم اغيزه كولى شى او د جسمانى نښونښانو پواسطه ځان برملا او څرګندوى لكه د لاسونو، ليمو او ښكى او يا د وجود د كومى بلى عضوى بى اختياره رپيدل.
عقلى او عصبى ناروغى (Psychose) د ساوالو علتونو سربيره جسمانى علتونه هم لرى او په دوه ډوله دى دننى عقلى عصبى ناروغى (endog. Psychose) او بهرنى عقلى عصبى ناروغى (exog. Psychose) د دننى عقلى عصبى ناروغى (endog. Psychose) جسمانى علت اټكل كيږى خو دغه جسمانى علت متمركز نه وى يانى (يانى دا پته نه لګيږى چې په كوم ځاى كې پروت دى.

پدی ډول ناروغیو کې د فکر او احساس د خنډ او ویجاړیدو ناروغی (Schizophrenie) او د مستی او سستی ناروغی (Manisch. Depression) راځی چې په کال کې دوه حالته لری چې یو ئې د مستی خوشحالی او سمسورۍ حالت دی او بل ئې د سستی مړاویتوب او غم حالت دی.
د بهرنی عقلی او عصبی ناروغی جسمانی علت مالوم وی چې په کوم ځای کې دی.ددغه پورتنیو ساوالو ناروغیو په ډیر شمیر کې ویره لږه یا زیات رول لوبوی.
ویره یوازی د ساوالو ناروغانو ربړه نده بلکه یو زیات شمیر نور کسان ورسره هم مخامخ دی. دلته دا پیښیدنه بنسټ جوړوی چې ویره د خطر د حالاتو سره اړیکی لری . هر څومره چې خطرونه زیاتیږی همدوغومره ویره زیاتیږی . لدی کبله په اقتصادی ، ټولنیزو ، پوځی او سیاسی چارو کې واکمن کسان د خپلو علائقو د پوره کولو او هدفونو د لاس ته راوړلو لپاره ربښتیانی او یا غیری ربښتیانی خطرونو ته چې د ویری د منځ ته راتګ سبب ګرزی ګوته نیسی او پدی ډول ویره پیدا کوی او وګړی خپل اطاعت او غاړی ایښودلو ته اړ او مجبوروی.
د ویری څخه د حاکمیت د یوی وسیلی په توګه د دینونو په منځ ته راتګ او وده کې هم کار اخستل کیږی چې د یوی خوا د دوزخ د عداب څخه انسانان ډاروی او د بلی خوا د جنت ژمنه ورکوی.
ددی ټولو ټکو څخه دا نتجیه لاس ته راځی چې ویره یوازی د یوه تن ربړه نده بلکه یوه ډله ایزه پیښه هم ده.
د ویری د ډله ایزتوب لپاره دا واقعیت هم خبری کوی چې ویره ساری خوی لری. په نورو تورو سره د یوه انسان څخه بل انسان ته تللی او ختلی شی. لدی کبله د ویریدونکو انسانانو سره تماس او راشه درشه په سړی کې ویره پیدا کوی او پدی ډول زیات انسانان د ویری په رنځ اخته کیدلی شی.
له بلی خوا څخه ډله ایزه ویره په کسانو ویشل کیږی. نو که شخصی (ذاتی) ویره د منځه لاړه هم شی نو د ډله ایزی ویری څخه سړی په ډډه کیدی اوبچیدی نه شی.لنډه دا چې ویره د ډله ایزی ربړی په توګه په پای کې یوه شخصی (ذاتی) ربړه ده.

ویره د ځېړنې د موضوع په توګه

ویره یوازې د ساپوهنې (Psychologie) د څېړنې موضوع نده بلکه د ډېرو پوهنو پاملرنه ئې ځانته را اړولې ده او په هره پوهنه کې په خاص ډول تعبیر او مانا لري. دا ځکه چې هره پوهنه په خپلو ځانګړو لارو او طریقو ویره څېړي. د مثال په توګه ازمیښتې ساپوهنه (Experimentalpsychologie) ویره په مصنوعی حالتونو کې او د ژوو د کړو پېژندنه (Ethologie) د ژوو ویره د هغوی په طبعي چاپیریال کې د کتنې لاندې نیسي. همدغه شان طبی ساپوهنه (Psychiatrie) کوښښ کوی چې د ژورې ساپوهنې (Tiefenpsychologie) پر برخلاف چې د ویرې د علت او هڅې پوهېدل غواړي پیښنه ایزه وګوري.

د ویرې تعریفونه :

دا چې هره پوهنه ویره د بل اړخ څخه څېړي نو لدې امله تعریفونه هم مختلف دي چې ډېر شمیر ئې په ټاکلو نظریو او ښودنو پورې تړلې دي. ځنې ئې د ویرې د پخوانې لاتینې کلیمې « انګوستیا » څخه چې د تنګسې مانا لري اخستل شوي دي. د مثال په توګه هوف مایسټر (Hoffmeister) ویره «د تنګسې احساس» ګڼي(۱).

نور څېړونکې لکه واټسن (Watson) د ویرې لاندې « یو داسې ښستې احساس پوهیږي کوم چې د سړي د چاپیریال سره د تماس د پرېښودلو او یا د تیرې کوونکې عمل باعث ګرزي (۲).

همدغه شان فرایډ (Freud) « د خطر د حالاتو انځور ویره بولي » (۳). دا پکار ده چې هم وویل شي چې فرایډ(Freud) د خطر د حالاتو څخه پېژندل شوی ، راپه یادشوې او انتظار شوې» (۴) حالتونه د بې وسې پوهیږي.

ینسن (Jensen) د زده کړې د نظرې له اړخه « په ناپیبلې پارونې پورې تړل شوې احساستې جواب ته» (۵) ویره وائې.

ددې لپاره چې د ینسن (Jensen) د تعریف په مفهوم او مطلب ښه پوه شو نو غواړو چې دده د تعریف په ډډه کې پرتې استلا ګانې د پاولوف (Pawlow) د سپې د ازمیښت په مثال باندې څرګندې کړو.

روسی پوهان پاولوف (Pawlow) به چې کله خپل سپی ته ډوډۍ ورکوله نو لږ څه مخکې به ئې څراغ ورته ولګاوه او بیا به ئې سمدستی ډوډۍ ور واچوله. نو کله چې دغه کار څو ځله سرته ورساوه نو بیا که ډوډۍ هم نه وه نو د څراغ د لګیدو سره سم به سپی خوله خپوله او لاړې به ئې راتلې.

پدی ازمیښت کې ډوډۍ ناپییلی پارونی ده او خپله په ډوډۍ باندې د سپی خوله ځپول او لاړې څخیدل ناپییلی ځواب دی. څراغ تړلی پارونی دی او په څراغ خوله ځپول لاړې څخیدل تړلی ځواب دی د پاولوف (Pawlow) د سپی دا ازمیښت نن ورځ ډیر مشهور دی او د زده کړې د نظری بنسټ او تاداو جوړوی خو مونږ نه غواړو چې زیاته رڼا پری واچوو ځکه چې زمونږ مطلب د ینسن (Jensen) د ویری په تعریف کې د پرتو استلا ګانو څرګندونه وه.سربیره پردی د ویری نور ډیر تعریفونه هم شته دی خو دلته بایده دې چې یوازی تعریفونه راټول نه شی ځکه چې دغه پورتنی مثالونه ددی دپاره بسیا کوی چې دویری کوم عمومی منل شوی تعریف نه شته دی.

د ویری او ډار استلاګانی

د ویری او ډار استلا ګانی د عوامو په ژبه کې یوه مانا لری خو په پوهنیزه ژبه کې ځنی پوهان ددغه دواړو استلا ګانو توپیرته ګوته نیسی.
کیرکګارډ (Kierkegaard) د لومړی ځل لپاره د ویری (Angst) او ډار (Furcht) په منځ کې توپیر وکړ چې ویره نامالومه ده یانی سړی نه پوهیږی چې د چا نه یا څه شی نه ویریږی او ډار مالوم دی یانی سړی خبروی چې د چا نه او یا څه ی نه ویریږی.
د کیرکګارډ (Kierkegaard) څخه وروسته یو شمیر پوهان لکه یسپر (Jaspers) او هایدیګر (Heidegger) په دغه توپیر ټینګ ودریده او ځنی نور ئې په مختلفو دلیلونو سره ردوی.
د مثال په توګه ګونتر اندرس (Günther Anders) وائی چې « هغه شیان چې په عمومی توګه تری انسانان ډاریږی ډیر پیچلی او مجهول دی چې هر سړی پری پوهیدلی نه شی لکه د اتومی جګړی نتیجه»(۶).

د ګونتر اندرس (Günther Anders) ددی خبری څخه دا جوتیږی چې هغه شیان چې وګړی تری ډاریږی د هر تن د پیژندنی او پوهیدو د توان څخه بهروتلی دی اولدی امله ئې خپل مالوم خوی د لاسهورکړی دی پدی توګه د ویری او ډار په منځ کې توپیر د منځه ځی او یوه مانا ورکوی.
همدغسی شولټی (Schulte) د ویری او ډار په منځ کې توپیر نه منی او د ورځنی ژوند تل استعمال کیدونکی استلا د « چا نه ویریږی » د دلیل په توګه راوی او پدی ډول ویره د شی یا چا پوری تړی.
د ویری او ډار په خوا کې پکار ده چې د وارخطائی استلا هیره نه شی. کله چې سړی د یوه خطر لپاره چمتو نه وی او ورسره مخامخ شی نو وار خطا کیږی. دا لا پوره روښانه نده چې دغسی ناڅاپی خطرو نه رښتیا د ویری علت دی او که ویره مخکی له مخکی د هوښ په تل (تحت شعور) کې پرته وه او دغو خطرونو هوښ (شعور) ته راوستله.
د لیکوالانو د نه یوالی او ددی پوری د تړلو ستونځو له کبله بایده دی چې ویره، ډار، او وارخطائی په یوه مانا سره استمال شی که څه هم فرایډ (Freud) شکایت کوی او وائی « چې وارخطائی ډار او ویره په ناحقه سره په یوه مانا سره استمالیږی. د خطر سره د دوی اړیکی یو د بل سره توپیر لری. ویره یو داسی حالت دی چې سړی د خطر انتظار لری او تیاری ئې ورته نیولی وی که څه هم دا خطر نا مالوم وی. ډار یو مالوم شی پوری تړلی دی د کوم نه چې سړی ډاریږی او وارخطا ئی یو داسی حالت دی په کوم کې چې سړی خطر ته انتظار او چمتووالی نلری« (۷).
خو سره ددی چې ویره، ډار او وارخطائی د خطر سره مختلف اړیکی لری خو تل د خپل ډډ له پلوه یو بل ته ورته دي چې لدی کبله ئې مونږ پدی کتاب کې په یوه مانا سره استمالوو.

د ویرې ډولونه

ویره مختلف ډولونه لری خو په عمومی توګه سره د روغی (عادی) او ناروغی (غیری عادی) ویری او پیبیلی او نا پیبیلی* ویری توپیر ته ارزښت ورکول کیږی.

* پیبیلی ویری ته په مسلکی ژبه کې پوبې (Phobie) وائی چې یوه یونانی کلمه ده

پیبیلی ویره (Phobie): هغه ویره ده چې یو شی پوری پیبیلی او تړلی وی او ددغه شی سره ربتیانی او یا غیری ربتیانی اړیکی لری.

نا پیبیلی ویره (Angst) : هغه ویره ده چې بی د کوم څرګند شی څخه تش یو ذهنی احساس وی.

پیبیلی ویره (Phobie): د اروپائی پوهانو په عقیده په دری ډلو ویشل کیږی.

۱) پیبیلی ویره چې د خطر شی ئی روغو کسانو ته هم خطرناک ښکاری لکه د زهر لرونکو مارانو څخه ویره.

۲) پیبیلی ویره چې د خطر سره اړیکی لری خو ددغه خطر سره روغ وګړی عادت وی لکه د اورګاړی یا د الوتکی د سورلۍ څخه ویره.

۳) پیبیلی ویره چې اروپایانو ته نا اشنا ښکاری لکه د شړو لارو د تیریدلو او یا د «بی تاوانه» ژوو لکه پیشو ، مږو او داسی نورو څخه ویره.

دا دوه وروستنی ډلی ویری د اروپائی پوهانو په عقیده غیری ربتیانی خوی لری او لدی کبله ئی غیر عادی او ناروغه بولی خو زمونږ په نظریه ځنی ژوی په یوه ټولنه کې پاک او بې تاوانه او په بله ټولنه کې بیا دغه ناولی او مضر ګڼل کیږی د مثال په توګه مږه زمونږ په ټولنه کې ناولی او مضره ده چې ډیر خلک ئې به لاس کې نه لوبوی او کرکه تری کوی چې د ویری یوه خاصه څهره او بڼه ده.

لدی کبله د یوه ټاکلی ژوی څخه ویره په یوه ټولنه کې عادی او په بله ټولنه کې بیا غیری عادی او ناروغه بڼه لری.
همدغسی د ښرو لارو څخه د تیریدلو ویره (Agoraphobie) کیدای شی چې رښتیانی یا غیری رښتیانی خوی ولری د مثال په توګه زمونږ په هیواد کې ځنی کسان د پتنیو په بد بختیو اخته دی او دښمنان ئی ښری لاری دوی ته څاری. کله کله ځنی خلک ښری لاری د برمتی لپاره نیسی او کله په ښرو لارو کې شو کوونکی غله ناست وی. نو که یوه ښره لار رښتیا دښمن سړی ته نیولی وی او یا پکې رښتیا شو کوونکی غله یا برمته کوونکی ناست وی او یا ئې زیات احتمال وی نو پدی حالت کې ویره رښتیانی خوی لری او سړی ورته ناروغه نه شی ویلی.
خو کله چې چاپه کوچنیوالی کې د ښرولارو ، د بلا ، پیریانو او شوکوونکو غلو رښتیانی او یا غیری رښتیانی کیسی اوریدلی وی او بیا وروسته په داسی ښر ځای یا لاره ورشی چې اوریدلی خطر پکې هیڅ نه وی او سره ددی ئې غونی ځیږ شی چې د ویری نښه ده نو دا ویره ناروغ هډ لری ،ځکه چې د کیسی د اوریدلو په نتیجه کې منځ ته راغلی او د هوښ په تل (تحت شعور) کې دیره وه چې د ښری لاری د لیدلو پواسطه بیداره هوښ (شعور) ته راغله. یانی ویره مخکې د مخکې څخه د هوښ په تل کې موجوده وه او د ښری لاری د لیدلو له کبله یوازی فعاله او راښکاره شوه.

د ویری بدرګی:

د فرایډ (Freud) او لابهارد (Labhardt) په عقیده د ویری سره یوه یا زیاتی طبی نښی نښانی لکه د زړه درزا (ټپا) ساوتیګا کیدل ، خوله راتلل، لړزیدل، د کسی غتیدل، سرګرزیدل ، غونی ځیږیدل ، لوږه او داسی نور ملګری او بدرګه دی (۸).
خو د فرولښ (Frölich) په نظر به ددغه پورتنیو طبی نښونښانو لکه د زړه درزا او ساوتیګا کیدل نه یوازی د ویری بلکه د تیری او قار سره هم ملګری دې (۹) .لدی امله سړی نه شی ویلی چې دغه یوازی د ویری نښی نښانی دی.

دی ربړی د فونکن شټاین(Funkenstein)، لیونځون (Lewinsohn) او شاختر (Schachter) پاملرنه ځانته راواړوله او د قار او ویری د طبی نښو نښانو پوښتنه یې د خپلو ازمایښتی څېړونو موضوع وګرزوله. نوموړو څېړوونکو د ازمایښت تن د برېښنا (بجلی) د ګوزار پواسطه ویراوه او د رټلو پواسطه به ئې په قار او د ټاکلو ماشینو نو پواسطه ئې د ازمایښت د تن طبی نښی نښانی چې د قار او یا د ویری په وخت کې پیدا کیدی اندازه کولی.

دوی د خپلودی ازمایښتونو په ترڅ کې دی نتیجی ته ورسیدل چې د زړه د حجم توان او ټپا او همغسی سا راښکدل په ویره کې د قار په پرتله زیات او غښتلی دی. (۱۰)

ددې ازمایښتونو د نتیجو څخه ثرګندیږی چې غښلی طبی نښی نښانی په ویری او کمزوری په قار د لالت کوی او دا هم راپه ګوته کوی چې د ویری او ځنو طبی نښو نښانو تر منځ دوه اړخیزه اړیکی شته دی.

ویره میراثی او که زده شوی احساس دی

دا پوښتنه چې ویره زده شوی او که میراثی ده د ډیرو پوهانو د علاقی وړ ګرزیدلی ده چې ځنی ئې ویره میراثی او ځنی ئې زده شوی احساس ګڼی.

ویره میراثی احساس دی : یو د هغه پوهانو څخه چې ویره د انسان د تنی میراثی خوی او خاصیت ګڼی واټسن (Watson) دی.

واټسن (Watson) د ویری د وراثت لپاره داسی دلیل راوړی ،کله چې د نوی ځیږیدلی ماشوم څخه چې خوبولی وی سړی ناڅاپه څادر لیری کړی نو ټوپ وهی ځکه چې ویریږی.

همدغسی د هل (Hall) په ازمایښتونو کې فرولښ (Frölich) د ویری د میراثیتوب د هل (Hall) ازمایښت پدی ګڼنه ولاړ دی چې د ویری له پلوه د یو تن او بل تن په منځ کې توپیرونه شته دی او دا توپیرونه میراثی دی.

د یو توپیر د میراثیتوب څخه سړی هغه وخت خبری کولی شی کله چی د څیړنی او ازمایښت په وخت کې د چاپیریال شرائط ثابت پاتی شی او که نه نو بیا سړی نه پوهیږی چې دغه توپیرونه د ازمایښت او څیړنی په وخت لاس ته راغلی دی، د چم ګاونډ او چاپیریال محصول دی او که میراثی دی.
لدی کبله هل (Hall) د چاپیریال د یو شانته شرطونو د لاندی مږی څوکوله (نسلونه) و ساتلی. د کودو کودو په کول کې په پوره ډاډ سره اټکل کیدلای شو چې که اوس د مږو په منځ کې د ویری له اړخه کوم توپیر پیدا شی نو دا توپیر به میراثی وی ځکه چې مږی د چاپیریال د یو شانته شرطونو د لاندی پیدا او لوی شوی وی.
هل (Hall) د ویری د اندازه کولو لپاره د یوی ګردی پنجری څخه چې مږی تری تښتیدلی او وتلی نه شوی کار واخیست. ددغه پنجری تلی د یوی داسی تختی څخه چې بریښنا (بجلی) پکې تیره شوی وه جوړ شوی و.
هل (Hall) په دغه پنجره کې مږی وراچولی او د بریښنا د ګوزار پو اسطه ئې ویرولی.
د مږو غولو چې د ویری نښانه ده په ټاکلی وخت کې د ویری اندازه ښودله. په نورو تورو سره هغه مږی چې د بریښنا د ګوزارله کبله ئې په ټاکلی وخت کې ډیر غول کول ډیری به ویریدی او چې لږ غول به ئې کول لږی به ویریدی.
هل (Hall) د خپل دی ازمایښت په لړ کې د مږو په منځ کې توپیرونه پیدا کړه کوم چې دده د ګڼنی لپاره چې ویره میراثی ده خبری کوی(١١).
دا چې په کومه اندازه سره سړی د ژوو د ازمایښتونو نتیجی د انسانانو لپاره هم د اعتبار وړګڼلی شی د لیکوالانو په منځ کې پری د نظریو اختلاف دی خو دومره سړی ویلی شی چې د ژوو او انسانانو په منځ کې ځنی ورته والی (مشابهتونو) شته دی چې لدی امله د ژوو د ازمایښتونو د نتیجو څخه د انسانانو لپاره هم څه نا څه کار اخستل کیدلی شی خو په بشپړه توګه د انسانانو لپاره اعتبار نه شی لرلی.

ویره زده شوی احساس دی : لکه څنګه چې د هل (Hall) ازمیښت د ویری د میراثیتوب په اړخ باندې رڼا اچوی همدغسی یو شمیر نور ازمایښتونه شته دی چې د ویری د زده کړې لپاره خبری کوی خو مخکې لدی څخه چې پدی باره کې وګړیږو پکار ده چې درا یادیدو څنو قانونو ته (Assoziationgesetze) چې د زده کړې د نظری (تیوری) بنسټ او تاداو جوړوی لنډ نظر وراچوو.

درایادیدو قانونونه : درایادیدو د قانونو لومړنی بنسټ ارستو (Aristoteles) کیښود چې وروسته ئې پراختیا ومونده.

نن ورځ د رایادیدو قانونونه د زده کړې د نظری افبا ګڼل کیږی چې مهم ئې دا دی.

۱) د ځای او د وخت د پیوستون قانون: که چیرته سړی دوه یا زیات شیان په یوه وخت او یا یوه ځای کې ووینی نو کله چې ددغه شیانو څخه یو ئې رایاد شی نو بل ئې هم رایادیږی.

۲) د ورته والی قانون: که چیرته دوه شیان یو بل ته ورته وی د یوه رایادیدل ډیر وخت د بل د رایادیدو سبب ګرزی دا پکار ده چې هم هیره نه شی چې د دوه شیانود ورته والی په باره کې د لیکوالانو نی‌رئې متخلقی دی د مثال په توګه هوفدنګ (Höffding) هغه وخت دوه شیان یو بل ته ورته کنی چې څنی برخی ئې ګډې وی ګولډ مایر (Goldmeir) بیا د کره برخو شریکوالی ته اشاره کوی.

څنی نور پوهانو لکه میرځ (Merz) هغه وخت دوه شیان یو بل ته ورته بولی چې د یوه دننی جوړښت د هغه بل په شان وی.

۳) د سمت او برخی قانون: کله چې د یوه سمت شی یوه برخه رایاده شی نو دغه برخه ددی سبب ګرځی چې سمت او ټول شی رایاد شی.

۴) د تضاد قانون: کله چې د تضاد یو اړخ په رایاد شی نو ډیر وخت ئې بل اړخ هم رایادیږی.

دلته پکار ده چې دا هم هېره نه شی چې تضاد د منطق او فلسفی موضوع او د ډیالکتیکی ماده ولی (ماټریالیزم) بنسټی قانون ګڼل کیږی او ډیر ډولونه لری لری چې په عمومی توګه په دوه ډوله ویشل کیږی بنسټی (اصلی) او غیری بنسټی (فرعی).

د تضاد د تعريف په هکله د فيلوسوفانو نظر ئې مختلفی دی د مارکسوالو فيلوسوفانو په نظريه يوازی د موړ او غريب په منځ کې اقتصادی توپير بنستيي تضاد دی چې نه پخلا کيدونکی خوی لری او نور ټول توپيرونه غيری بنستيي ګڼي.
غيری مارکسوال فيلوسوفان بيا هرتوپير چې د دوه شيانو په منځ کې وی تضاد بولي او هغه توپيرونه چې ډير لوی او کره رول په دغه شيانو کې لوبوی بنستيي تضادونه ګڼي.
د رايادېدو د پورتنيو قانونو څخه څرګنديږی چې کله چې يو شی د بل شی د رايادېدو سبب ګرځی نو ددغه دواړو شيانو په منځ کې خامخا څه نښتون وی
د ويری او د درناکو او خطرناکو حالتونو يا شيانو تر منځ هم د زده کړی د نظرئي له پلوه نښتون شته دی.
دا چې د ويری او د خطر د حالاتو تر منځ څنګه نښتون منځ ته راتلای شی د ميلر (Miller) ازميښت (Experiment) پری رڼا اچوی.

د ميلر (Miller) ازميښت: ددی ازميښت مواد يوه پنجره وه چې تلی ئې نيمائي سپين او نيمائې تور و. سپين تلی د تورتلی څخه د يوی تمبی يا دروازی پواسطه بيل شوی و خو دا تمبه د يوه سپک څرخ او يوه سپک اړم پواسطه بيرته کيدلی شوه. سربيره پردی په سپين تلی کې بريښنا (بجلی) تيره شوی وه.
ميلر (Miller) د خپل ازميښت په لومړی پړاو کې د داسی مږو څخه کار واخيست چې د پنجری په سپين او تور تلی کې به يو شانته په خوښی کښيناستلی.
د ازميښت په دوهم پړاو کې په داسی حال کې چې د بنجری د سپين او تور تلی تر منځ تمبه (دروازه) برسيره وه د پنجری په سپين تلی کې لس ځله پرله پسی کښينول شوی او هر ځل به ئې د بريښنا ګوزار ورکاوه. مږی به هر ځل تور تلی ته تښتيدلی.
د ازميښت په دريم پړاو کې بيا مږو ته د بريښنا (بجلی) ګوزار نه ورکول کيده او يوازی د بنجری په سپين تلی کې کښينول کيدلی خو دوئ به سمدستی د پنجری تور تلی ته وتښتيدلی.

د ازمیښت په څلورم پړاو کې بیا د پنجرې د سپین او تور تلی په منځ کې تمبه وتړل شوه او دیوه څرخ پواسطه چې پخوا مو وویل بیرته کیدلی شوه خو دا پیره چې هماغه مږې د پنجرې په سپین تلی کې کښینول شوی نو بی لدی څخه چې د بریښنا ګوزار وخوری په میتازو ئې پیل وکړ کومه چې د ویری نښه ده. خو په ناڅاپی توګه ئې وکړای شو چې د څرخ د تاوولو د لارې د پنجرې د توراو سپین تلی تر منځ تمبه (دروازه) برسیره کړی او تور تلی ته وتښتی.
بیا وروسته دغه مږې د پنجرې د تور تلی څخه څو ځله راوښکدل شوی او په سپین تلی کې څو واره کښینول شوی او هره پیره چی به په سپین تلی کی کښینول شوی سمدستی به ئې څرخ وچورلولو او تور تلی ته به لاړې.
د ازمیښت په پنځم پړاو کې د پنجرې د تورتلی او سپین تلی په منځ کې تمبه د څرغ په چورلولو نه برسیره کیده بلکه د یوه سپک اړم د ښکته کولو پواسطه.
خو کله چې دا پیره هماغه مږې د پنجرې په سپین تلی کې کښینول شوی نو د څرخ په چورلولو بوختی شوی او هر څه هلی ځلی او کوښښ چې ئې وکړ د سپین او تورتلی تر منځ تمبه نه برسیره کیده . نو بیا ئې د پخوا په شان په میتیازو پیل وکړ او غلی ناستی وی او بیا ورسته ئې وکولای شو چې د اړم د ښکته کولو د لارې تمبه برسیره کړی او تورتلی ته وتښتی (۱۲).
میلر (Miller) پخپل دی ازمیښت سره وکولای شو چې دا په ثبوت ورسوی چې ویره د رایادیدو د قانونو په بنسټ منځ ته راځی. په نورو تورو سره دا ددی مانا لری چې ویره یو زده شوی احساس دی.
ویره د هځی (Trieb) بڼه لری او د خطر د شیانو او حالاتو نه د بچیدو په غرض د تند او ګړندی عمل سبب ګرزی.

لنډیز : که چیرته سړی د هل (Hall)ازمیښت ته انتقادی نظر واچوی نو وبه وینی چې ده په یوه ټاکلی وخت کې د مږو د غولو اندازه د ویری د پیمانی په توګه استمالوله کله چې به مږو په یوه ټاکلی وخت کې ډیر غول وکړل نو دده دلپاره ئې د ډیری ویری مانا لرله او چې لږ غول به ئې وکړه نو دده لپاره ئې د لږې ویری مانا لرله.
دلته پکار ده چې وویل شی چې دا خبره لا پوره په ډاګه نده چې غښتلی طبی بدرګی د ډیری ویری مانا لری او یوازی د ویری نښه ده.

که چیری یوازی د ویری نښه وی نو بیا مونږ ته د ویری ډیروالی او کموالی راپه ګوته کولی او ښودلی نه شی. نو لدی کبله سړی ویلی شی چې د هل (Hall) ازمیښت په یوه مجهوله ګڼه ولاړ دی چې په نتیجه ئې سړی پوره تکیه کولی نه شی.
خو برخلاف ددی د میلر (Miller) ازمیښت دا په جوته سره وښودله چې هغه مږی چې د پنجری په سپین او توری تلی کې یو شانته په خوښی کښیناستلی کله چې ئې تلی کې هره پیره د بریښنا ګوزار خوړ نو دائې زده کړه چې په سپین تلی کې د بریښنا د ګوزار خطر دی. نو کله چې به په سیپن تلی کې کښینول شوی نو د بریښنا د ګوزار هیله به ئې لرله چې د بریښنا ګوزار به وخوری نو د سپین څخه به تښتیدلی که د بریښنا ګوزار به و او که نه او که د تیښتی لار به ئې بنده وه نو بیا به ئې میتیازی کولی.
تیښته او میتیازی دواړه د ویری نښی دی چې دا خبره په ثبوت رسوی چې ویره د خطر په حالاتو احساساتی ځواب دی ،کوم چې د ویری د زده کړی لپاره خبری کوی.
خو دا ددی مانا نلری چې موروثی ویره نه شته دی او هره ویره زده شوی ده.
لنډه دا چې موروثی ویره هم شته خو ویره زده کیدلی هم شی چې دا مونږ ته دا راپه ګوته کوی چې ویره انتقالی خوی م لری. لدی امله د ډاریدونکو کسانو سره تماس سړی د ویری په رنځ اخته کولی شی.

د ويرې پيداښت او نظرئې

د ځيګمونډ فرايډ د ويرې نظرئې

ددې لپاره چې د فرايډ (Freud) د ويرې په نظريه ښه پوه شونو د هغه د هڅو (Triebe) او سايز ماشين (Psychische Apparat) ښودنې ته ځغلنده کتنه پکار ده.

د فرايډ د هڅو ګڼنه (فرضيه) : فرايډ (Freud) په لومړي سر کې غوښتل چې هڅې (Triebe) په دوو ډلو وويشي.

۱) د مينې (جنسي) هڅه چې د بهرو خواته زور کوي.

۲) ځان خوښوونکې (خود پرسته) هڅه چې د ځان د ژغورنې دنده پغاره لري.خو ورسته بيا ورته د ژورې څيړنې په لړ کې جوته شوه چې ځان خوښوونکې هڅه د مينې د هڅې سره هيڅ توپير نلري.

ځان خوښوونکې هڅه د مينې د هڅې يوه بڼه ده.

لدې کبله فرايډ (Freud) د ځان خوښوونکې او د مينې د هڅو نظريه پريښودله او ددې پر ځاى ئې د دوه متضادو ميراثي هڅو چې مينه او تيرى دي ګڼنه (فرضيه) وکړه.

د هيرنګ (Heringe) نظريه دده دغه ګڼنه تا ئيدوي چې وائي په ژوندي ماده کې دوه متضاده کښښونه شته دي چې يو ئې جوړونکې او بل ئې ورانوونکې دي.

فرايډ (Freud) پخپله داسې دليل راوړي چې د ژوند منځ ته راتګ د ژوند د دوام او مرګ ته د نژديوالي مانا لري. مرګ د ژوند هدف دى او ژوند خپله د دوى په منځ کې روغه جوړه ده.

سايز جوړښت : فرايډ (Freud) سايز جوړښت د يوه ماشين په شان تصور کوي چې د ډيرو پرزو څخه جوړ شوى وي او يو ټاکلى ځاى نيسي.

دده په عقیده ساوالی (روحی) پیښې یوازې په هوښ (شعور) کې پرتې ندی ځکه چې په هوښ کې پرتو پیښو د څرګندونی او روښانولو لپاره نور مواد پکار دی کوم چې د هوښ څخه بهر دی.

سربیره پردی تجزوی ازمیښتونه ښائی چې یوه برخه د ساوالو (نفسی) پیښو داسی پټ خوی لری چې په هوښ کې د ښکاره پرتو پیښو د خوی سره سمون نه خوری لکه د ځان پخپله مرګ.

فرایډ (Freud) د هوښ د لاندی د ساوالو پیښو یو خاصیت (څرنګوالی یا کیفیت) پوهیږی. دا خبره سړی په یوه مثال سره جوتولی شی.

که چیرته مونږ یو ساایز شی لکه یو خیال یا د چا نوم په یاد کې ونیسو نو دغه خیال یا نوم تل زمونږ په یاد کې نه پاتی کیږی. وروسته د یو څه وخت څخه زمونږد یاده وزی او هیریږی . کیدای شی چې دغه خیال یا نوم د ځینو شرطونو د لاندی بیرته زمونږ یاد شی نو دلته دا پوښتنه پیدا کیږی چې دا خیال یا نوم پدی منځ کې چیرته و او څه پری شوی و او څه بڼه ئې لرله.

ددی پوښتنی په ځواب کې ویلی شو چې مونږ نه پوهیږو چې دا خیال یا نوم پدی منځ کې څه شوی و او څرنګه بڼه ئې لرله خو دومره ویلی شو چې زمونږ د یاده وتلی و او چیرته پټ و.

په مسلکی ژبه کې ویلی شو چې دغه خیال یا نوم زمونږ د هوښ (شعور) څخه وتلی و او د هوښ بهر (غیر شعورکی) پروت و.

ددی واقعیت له مخی فرایډ (Freud) ساایزی پیښی او شیان په دوو ډلو د هوښ دننه (شعور) او د هوښ بهر (غیری شعور) وویشلی.

ټولی هغه ساایزی پیښی او شیان چې سمدستی مونږ ته په یاد دی د هوښ دننه او کومی چې موسمدستی په یاد ندی د هوښ بهر وګڼلی.

خو بیا وروسته ده د خپلو څیړنو په لړ کی د هوښ بهر دوه ډوله ساوالی پیښی او شیان پیدا کړه . یو ډول هغه ساوالی پیښی او شیان و چې د هوښ په درشل کې ولاړ و او ډیر وړاندی تللی نه و او سړی په لږه پاملرنه سره هوښ ته راوستلی شوی لدی کبله دغه پیښی او شیان د هوښ د درشل (vorbewußt) ساایزی پیښی شیان وبللی.

او خپله د هوښ بهر (unbewußt) استلا ئې د هغه سا ایزو پیښنو او شیانو لپاره وساتله چې د هوښ بهر دومره لیری تللی وو چې هوښ ته بیرته راتګ ئې ډیر په سختی سره امکان لرلو پدی ډول سره ساوالی پیښنی او شیان په دری لاندی ډولونو وویشلی.

۱) د هوښ (bewußt) ساوالی پیښنی او شیان.

۲) د هوښ د درشل (vorbewußt) ساوالی پیښنی او شیان.

۳) د هوښ بهر (unbewußt) ساوالی پیښنی او شیان.

ددی مالوتو له مخی فرایډ (Freud) د هوښ دننه او د هوښ د درشل ساوالی پیښنی د یوه خیل او د هوښ بهر سا ایزی پیښنی د بل خپل وګنلی او دا ځکه چې د هوښ د درشل پیښنی هر وخت د هوښ دننه ته راتلای شی کله چې ورته لږه پاملرنه او غږ و شی خو د هوښ بهر سا ایزی پیښنی په لږه پاملرنه سره نه بلکی د ټاکلو شرطونو د پوره کولو څخه وروسته په ډیره سختی سره راتلی شی خو دا هم نیغ په نیغه نه، بلکی مجبوری دی چې لومړی د هوښ درشل ته او بیا د هوښ دننه یا هوښ ته راشی (۱۳).

سا ایز لړونه : فرایډ (Freud) سربیره پردی دری ډوله ساوالو پیښنو او شیانو دری ډوله نور سا ایز لړونه مونده کړه چې د پورتنیو سا ایزو پیښنو او شیانو سره ئې د جوړښت له پلوه توپیر لرلو او په خپلو منځو کې اړیکی لرلی.

لومړنی یا مشر ددغه لړونو فرایډ (Freud) « دا » (Es) په کوم کې چې د ځیږیدو په وخت کې ټولی میراثی ساوالی پیښنی راټولی شوی وی چې بیا وروسته په شپږمه یا اتمه میاشت کې د چاپیریال د اغیزی د لاندی د « دا » یوه برخه زیاته وده کوی او په پرله پسی توګه د « دا » څخه رابیلیږی او ځانته بڼه نیسی. د « دا » دې رابیلی شوی برخی ته فرایډ (Freud) « زه » (Ich) وویل.

« زه » په عضلو حسی اعصابو په یاد راوړلو او په ادراک حاکمیت لری چې پدی توګه سره د بهرنی چاپیریال په هکله مالومات راټولوی او په پای کې ددی توان پیدا کوی چې « دا » او بهرنی چاپیریال شیان او اغیزی سره توپیر کړی او د « دا » او بهرنی چاپیریال په منځ کې د یوه منځګړی په توګه دنده تر سره کوی.

خو ځنګه چې ماشوم په کوچنيوالی کې د خپل مور او پلار او ښوونکو د لاس لاندی وی نو دده په ٭زه٭ کې يو بل شی يا لږ چې مور او پلار او ښوونکود هيلو نمايندګی کوی وده کوی. دغه شی يا لږ فرايډ (Freud) ٭اخلاقی زه٭(Überich) يا ٭وجدان٭ونوماوه.

٭اخلاقی زه٭ يا وجدان د ځيرېدو څخه پنځه يا شپږ کاله وروسته کله چې زه د اوديپوس په احساس (Odipuskomplex) يا دوه اړخيزه احساس په حل بريالی شوی وی په وده پيل کوی

د اوديپوس احساس (Odipuskomplex): ددی لپاره چې د اوديپوس يا دوه اړخيزه احساس استلا ښه روښانه شی نو دی کيسی ته لومړی پام را اړول پکار دی. وائی چې په لرغونی يونان کې يو باچا ته طالع ګرو (نجوميانو) وويل چې ستا به يو ځوی وشی او نوم به ئې اوديپوس (Odipus) وی. که چيرته هغه مړنکړی نو تا به مړ کړی او ښځه به دی په نکاح کړی . ويل کيږی چې ددغه باچا ځوی وشو خوځنګه چې اولاد خوږ دی مړ ئې نکړ په وړوکوالی کې يې چيرته په بيديا کې پريښود. دی کوم چا مونده کړ او نوم ئې پری اود يپوس (Odipus) کيښود. کله چی دغه هلک لوی شو نو د يوه بل باچا په لښکر کې چی دده د پلار سره ئې ورانه وه افسر شو او په نا خبری کې يې خپل پلار مړ کړ او خپله مور ئې په نکاح کړه. خو کله چې دی خبر شو چې خپل پلار ئې مړ کړی او خپله مور ئې په نکاح کړی ده نو ځان ئې ړوند کړ.ځرنګه چې دغه کيسه د فرايډ (Freud) په وخت کې په يورپ کې ډيره مشهوره وه نو هغه هم پخپلو څيړنو کې د اوديپوس (Odipus) نوم ته ځای ورکړ او پورتنی دوه اړخيزه احساس ئې د اودپوس احساس **(Odipuskomplex)**ونوماوه. مونږ هم دغه استلا راونيوله.

د اويپوس احساس د مور د سينی د خوږو شيدو څخه سرچينه اخلی . دا چې د کوچنی ماشوم د لوږی اړتيا مور پخپلو خوږو شيدو سره پوره کوی نو دا ماشوم هم د خپلی مور سره مينه وی او ورته ګرانه وی. په نورو تورو سره د انسان لومړنی مينه د مور سره مينه ده.

د مور سره مينه د فرايډ (Freud) په ژبه د پلار سره تقليد او ورته والی مانا لری.

د مور سره مینه یانی د پلار تقلید تر هغې پر وړاندې ځی تر څو چې ماشوم ځوی پدې پوه شی چې دا د پلار سره سیالی ده ځکه چې پلار هم دده د مور یانی خپلې میرمنی سره مینه لری او ورته ګرانه وی.
ددې ګړی څخه وروسته د ځوی د ریزد پلار په مقابل کې دوه اړخیز وی. د یوې خوا ئی پلار پدې بدی شی چې د مور په مینه کې دده رقیب دی او دده نه مور اخلی. لدې کبله دی د یوې خوا غواړی یا ددی هیله لری چې پلار د منځه یوسی او دده ځای د مور سره ونیسی او له بلې خوا غواړی چې پلار ته ګران وی. د تقلید د لاندې سرې په عمومی ډول « یو داسی عمل پوهیږی په کوم کې چې سړی په یوه یا ډیرو کړو وړو سلوکونو یا فکرو کې د څه شی په ډول یا د چا په شان شی» (۱۴).
د تقلید پوله یوازې په وړوکتوب تنګه پاتی نده بلکه په ټول عمر کې سړی تقلید کوی. ډیر وخت سړی د هغه شیانو یا خلکو تقلید کوی کوم چې سړی ته په زړه پوری وی.
کله نا کله سړی د تیری کوونکی او دښمن تقلید هم کوی « پدې حالت کې سړی کم نا کمه پدې خوښ وی چې په خیال او تصور کې د دښمن په زور او شهرت کې چې دده په فکر ئې لری برخه واخلی» (۱۵).
او یا پدې حالت کې تقلید د دښمن څخه د ډار له کبله وی.
د ماشومی لور د اودیپوس احساس یا دوه اړخیزه احساس د ماشوم ځوی د اودیپوس احساس ته ورته دی. خو ماشومه لور لومړی غواړی چې د مور سره د پلار رول ولوبوی خو ژر ورته دا پته لګیږی چې هلک ندی او د پلار په شان نه شی کیدلی نو ورته د نیمګړتیا او کمزورۍ احساس پیدا کیږی او په ډیره غصه او قار سره پدې پیل کوی چې د مور په شان شی او په ډیر زړه نا زړه غواړی چې پلار ته ګرانه شی. ددې لپاره چې ماشوم ځوی د اودیپوس احساس په سمه توګه حل کړی نو پکار ده چې د پلار تقلید مخ په وړاندې بوزی او د مور د مینی په ځای په نورو نجونو او ښځو خپل تفاق مات او د مینی تنده سړه کړی.

ماشومی لور ته پکار دی چې د مور تقلید مخ په وړاندی بوزی او د پلار په ځای د نورو نرانو سره مینه پیدا کړی. لندﻩ دا چې د پلار تقلید ځوی ته د نرتوب او د مورتقلید لور ته د ښځیوتوب خوی وربخی. دا ډول تقلید عادی او برخلاف ئې غیری عادی دی.
کله چې یو ماشوم ځوی غیری عادی تقلید کړی وی یانی د پلار د تقلید په ځای د مور تقلید کړی وی نو بیا احتمال ئې د ښځونی توب او حتی د مفعولیت شته دی.
نو لدی کبله بایده دی چې پلرونه خپل زیات وخت د ځامنو او میندی خپل زیات وخت د لوڼو روزنی ته ورکړی. کله چې ماشومان د اودیپوس احساس د منځه یوسی نو اخلاقی زه یا وجدان منځ ته راځی نو ځکه فرایډ (Freud) وائی چې اخلاقی زه د اودیپوس د احساس میراث دی چې جرړی په « دا » کې پرتی دی.
د پورتنی تحلیل څخه دا نتیجه لاس ته راځی چې « زه » (Ich) او « اخلاقی زه » (über ich) یا وجدان په لومړی سر کې د « دا » (Es) برخی وی. دلته پکار ده چې دا هیره نه شی چې د « زه » د ودی او ددندی دا جرا کولو لپاره انرژی د « دا » څخه راځی. دغه انرژی بې پلوه ده یانی نه د مینی او نه د تیری خوی لری. لدی کبله ویلی شو چې هر څومره چې « زه » زیاته وده وکړی او ډیرکارسرته ورسوی همدغومره د « دا » انرژی کمیږی ځکه چې « زه » د « دا » په اوږو وده او کار کوی. « زه » د « دا » د غلام او برخی په توګه پرله پسی وده کوی او بیا د » دا » په مخه کې ودریدلی شی.
که څیر شو نو د « زه » دنده ډیره سخته ده ځکه چې « زه » هغه وخت یو کار سم سرته رسولی شی کله چې د « دا » د « اخلاقی زه » یا وجدان او چاپیریال غوښتنی او اختلافونه یو د بل سره پخلا کولی شی» (۱۶).
د چاپیریال او « دا » د غوښتنو د تضاد په حالت کې « زه » مجبور دی چې ددی پریکړه وکړی چې د « دا » غوښتنی ته هڅو د پوره کیدو اجازه ورکړی او که یو بل مناسب وخت ته ئې وځنډوی.
که چیرته « اخلاقی زه » یا وجدان هم د « زه » سره احتلاف ولری نو بیا « زه » دې ته اړدی چې یو بل قوت هم په سترګو کې ونیسی.

د ځيګمونډ فرايډ د ويرې لومړۍ نظريه

فرايډ (Freud) د خپلې څيړنې په لړ کې د لومړي ځل لپاره په ۱۸۹۵ عيسوی کال کې د ويرې پيدايښت او منځ ته راتګ ته خپل پام راواړولو او دې نتجې ته ورسيده چې ويره د جنسی انرژۍ د ډب کيدو څخه پيدا کيږي.
په نورو تورو سره کله چې جنسی هڅه د دننيو او يا باندنيو علتونو له کبله خنډ نه او په عادی توګه روانه نه وی نو بيا جنسی انرژۍ ډب او جمع کيږي . دغه جنسی انرژۍ چې ډب شوی ده د جسمانی حساسيت د زياتوالی سبب ګرځی کومه چې د ويرې نښه ده.

د ځيګ مونډ فرايډ د ويرې دوهمه نظريه

د ويرې د لومړۍ نظرئې څخه وروسته ځيګمونډ فرايډ (Sigmund Freud) يوه ورځ د غرمې ډوډۍ لپاره په يوه ميلمستون کې ناست و چې د پوهنتون د روغتون د ځيږنتون د څانګې يوی مرستيالی وويل چې د يوی پوهيدونکی (محصلی) نه په ازموينه کې استاد پوښتنه وکړه چې دا څه مانا لری چې ماشوم وځيږی او ميتيازی تری لاړی شی.
پوهيدونکی په خواب کې وويل ځکه چې ويريږی. ټولو ورپوری وخندل او ناکامه شوه.
دې خبرې د فرايډ (Freud) پاملرنه يو ځل بيا ويرې ته راواړوله چې په ۱۹۲۶ عيسوی کال کې د پيبلی ويرې (Phobie) د څيړنې په ترڅ کې دا ورته په ثبوت ورسيدله چې د نومړي پوهيدونکی ځواب سم و او په نا حقه نا کامه شويده.
د ځيږيدو درد ناک حالت بيشکه د ويرې سرچينه او د لومړنې ويرې نمونه ده چې بيا د ژوند په مختلفو پړاوونو کې په مختلفو بڼو کې لکه د بيلتون ويره، د خسی کيدلو ويره او داسې نور تکراريږی.

کله چې سړی په ژوند کې داسې بې وسې د حالت سره لکه د ځیږیدنې مخامخ شي او یا ئې د مخامخ کیدلو احتمال وی نو د حافظې د پلونو پواسطه د ځیږیدنې د بې وسی حالت هوښ (شعور) ته راځی چې د ویرې د تکرار سبب ګرځی (۱۷).
که چیرته سړی د فرایډ (Freud) د ویرې لومړی نظرئې ته چې ویره د جنسی انرژی د ډب کیدو نتیجه ګڼي او د ویرې دوهمی نظرئې ته چې ویره د ځیږیدو د بیوسی د حالت تکرار او د جنسی انرژی د ډب کیدو علت بولې پام وکړی نو په ظاهری توګه په تضاد کې بریښې خو په حقیقت کې دده د ویرې دوهمه نظریه دده د ویرې لومړۍ نظریه نه ردوی بلکه بشپړوی او دا پدی ډول چې په ځینو حالتونو کې د جنسی انرژی د ډب کیدو علت دی او په ځینو حالتونو کې معلول دی. په نورو تورو سره کله ویره د جنسی انرژی د ډب کیدو سبب ګرزی او کله د جنسی انرژی د ډب کیدو څخه ویره پیدا کیږی نو ځکه د فرایډ (Freud) د ویرې دغه دواړو نظریو ته د طبی ساپوهنی په روغتونو کې په درنه سترګه کتل کیږی یو د بل په ضد نه ګڼل کیږی او دواړه اعتبار لری.

د فرایډ په نظریه د ویرې منځ ته راتګ

د فرایډ (Freud) په عقیده « زه » دویرې کور او مرکز دی. څرنګه چې د « زه » وده د « وجدان » منځ ته راتلل د خطر د حالاتو په ډډ چې د ویرې سبب ګرزی بې اغیزی نده. نو لدی کبله فرایډ (Freud) دی لاندنیو د خطر حالاتو ته چې د انسان په ژوند کې پر له پسې راځی ګوته نیسی.

د بیلتون خطر : د ځیږیدو د خطر څخه ورسته د بیلتون خطر د انسان په ژوند کې لومړنی خطر دی. پدی وخت کې لا ماشوم ډیر وړوکی وی او نه شی کولی چې د مور د تل لپاره د بیلوالی او د یوی شیبې لپاره د بیلوالی په منځ کې توپیر وکړی نو کله چې ئې مور د لږ څه وخت لپاره ځانته پریږی او یا ئې چا ته ورکړی نو ماشوم داسی فکر کوی چې مور ئې د تل لپاره دده څخه لاړه او ډاریږی چې بیرته به ګنی رانه شی.

د بیلتون خطر د ځیریدو د حالت خطر سره دومره توپیر لری چې په هغه وخت کې ماشوم خپله مورنه پیژانده او اوس ئې پیژنی چې دده د اړتیاو د پوره کولو سرچینه ده.

د ګرانښت د ناسو بتیا خطر: پدی پړاو کې ماشوم د مور څخه د یوی شیبی لپاره د بیلیدلو او د تل لپاره د بیلیدو توپیر کولی شی او ددی هڅه کوی چې مور ته ګران وی.که مور د ماشوم سره په پوره اندزه سره مینه و نه ښائی او ماشوم ته سوچ پیدا شی چې مور ته ګران ندی نو بیا د ګرانښت د ناسوبتیا د خطر سره مخامخ کیږی.

د خسی کیدو خطر: دا د خطر حالت د هلکانو لپاره د خوټی د غوڅیدو او د جنکولپاره د جنسی عضوی د ژوبل کیدو په سوچ کې پروت دی چې په نتیجه کې خسی کیدو ویره پیدا کیږی.

کله چې اخلاقی زه یا وجدان منځ ته راشی نو دغه د « خسی کیدو ویره بیا د وجدان او ټولنیزی ویری بڼه نیسی » (۱۸).

د وجدان ویره د ګناه ویری مانا لری.

همدغسی په پیبیلی ویری (Phobie) کې فرایډ (Freud) د خسی کیدو د ویری نښبی وینی او دا خبره د وړوکی ماشوم هانس (Hans) په مثال سره روښانوی او لیکی چې « وړوکی هانس په لاره نه ځی ځکه چې د آس نه ډاریږی» (۱۹). چې آس به ئې وخوری. دا خبره د فرایډ (Freud) په ژبه د خسی کیدو مانا لری.

فرایډ (Freud) د هانس (Hans) د ویری علتونه د اودیپوس د احساس په غلط حل کې وینی.

په ځای ددې چې دی د پلار تقلیدو کړی او د مور په ځای د نورو نجونو سره مینه پیدا کړی او د مور د مینی څخه لاس واخلی د مور مینه ئې پری نه ښودله او د پلار سره سیالی ئې د آس په سیالی بدله کړه چې پدی توګه د پلار نه ویره د آس څخه په ویره بدله شوه. ددی پورتنی مثال څخه دا څرګندیږی چې دویری په یو زیات شمیر ډولونو کې د خسی کیدلو د ویری نښبی نښانی پیدا کیږی.

په عمومی ډول سره د ربښتینی او غیری ربښتینی یا ناروغی ویری په منځ کې توپیر کیږی.

رښتیاني ویره د ښکاره بهرنیو خطرونو پوری تړلی ده. دناروغی ویری د خطر شی مالوم نه وی . لومړی بایده دی چې ولتهول شی چې سړی د څه شی څخه ډایریږی.پدی هکله فرایډ (Freud) پخپل یوه تشخیص کې هڅو (Triebe) ته اشاره کوی او د ناروغی ویری علت ئې بولی او زیاتوی چې « که د هڅی خطر یو رښتیاني خطر وی نو بیا ناروغه ویره د ریښتینی ویری بنه لری. مونږ پوهیږو چې هڅی د خطر څخه لکه د بهرنی خطر په شان- زه - ځان ژغوری خو څنګه چې ددننی خطر د منځه وړلو او بچیدو څخه د - زه - د ځان ساتلو وسیلی بشپړی ندی نو سا ایز جوړښت ناروغه خوی پیدا کوی» (۲۰).

داسی هم کله نا کله پیښږی چې رښتینی او غیری رښتنی یا ناروغه ویره یو د بل سره ګډه وی. پدی حالت کې خطر ښکاره او رښتیانی دی خو ویره نسبت دغه خطر ته خورا زیاته ده.

په لنډه تو ګه سره ویلی شو چې فرایډ (Freud) د خطر په نښتون کې د ویری دری بڼی او چهری سره بیلوی.

۱) **رښتیني ویره :** دلته سړی د بهرنی چاپیریال د ښکاره خطرونو سره مخامخ وی چې «زه »تری ډاریږی.

۲) **غیری رښتیني یا ناروغه ویره :** پدی ویره کې دننی خطرونه رول لوبوی . په نورو تورو سره هغه خطرونه چې د « دا » څخه راځی او(« دا») هغه بندی شوی هڅی دی چې د هوښ په درشل کې ولاړی دی او هوښ (شعور) ته د راننوتو هلی ځلی کوی خو «زه» اجازه نه ورکوی چې هوښ ته راننوزی. د « زه » او دغه هڅو د جګړی په نتیجه کې حساسیت پیدا کیږی کوم چې د ناروغی ویری نښه ده.

۳) **د وجدان یا اخلاقي زه څخه ویره :** کله چې وجدان یا « اخلاقی زه » د دود ، دستور او د روا او ناروا ارزښتونو ماتول ډیر ټینګ ونیسی نو « زه » د « اخلاقی زه » یا وجدان څخه ډار پیدا کوی چې دغه د ګنا نه ویره هم نومیږی ځکه چې اخلاقی زه د مور او پلار استازانو ، چم ګاونډ او چاپیریال د غوښتنو نماینده دی او « زه» ته وائی چې دا کار کوه ښه دی او دا کار مه کوه بد دی.

د ویلهلم رایښ د ویرې نظریه

ویلهلم رایښ (Wilhelm Reich) د لوږې او د مینې په بنسټ خپله د ویرې نظریه پدې ډول څرګندوي چې وائي لوږه د یوه منفي حالت ښه ده. د ډوډۍ خوړل او مړیدل کومه ایضافي انرژي نه پیدا کوي بلکه د کمښت د پوره کیدلو مانا لري.
د هغه خوراکي مواد چې سړی ئې وخوري یوه برخه په جنسي انرژي بدلیږي. جنسي انرژي د خپل تولیدي خوی سربیره د کار په انرژي او نورو ټولنیزو ارزښت لرونکو انرژیو بدلیدلی شي.
نو ځکه ویلهلم رایښ (Wilhelm Reich) د لوږې په خوا کې مینه نه هیروي او وائي چې انسان د لوږې او مینې د اړتیاو د پور کولو لپاره مجبور دی چې د خپل چاپیریال او ټولنې سره په تماس کې وي. چاپیریال او ټولنه تل د مینې ټولو اړتیاو او غوښتنو ته هر کلی نه وائي بلکه کله کله ئې غندي. کله چې د مینې اړتیا د چاپیریال او ټولنې له خوا وغندل شي نو بیا د تیښتې چې د ویرې مانا لري او یا د تیرې ښه نیسي. دا چې ځینې تیرې هم د چاپیریال او ټولنې له خوا ناروا ګڼل کیږي او منع دي نو بیا تیرې د ویرې جامې اغوندي د بلې خوا تیرې د ویرې پواسطه د ویرې له امله د ویرې د علت د منځه وړلو او یا د ویرې د خطر نه د بچیدو په غرض غښتلې کیږي . خو څنګه چې هر نوی تیرې او یا د نوی تیرې نیت د چاپیریال او ټولنې له خوا په سزا در سیدلو احتمال لري نو لدې کبله ویره تیرې او تیرې ویره زیاتوي چې په پای کې نه یوازې د جنسي انرژۍ د ډب کیدنې سبب ګرزي چې د ویرې علت دي بلکه تیرې ځانته راګرزي چې نتیجه ئې د ځان پخپله مرګ دی (۲۱).

دالفرد اډلر د ویرې نظریه

الفرد ادلر (Alfred Adler) د ځیږموند فرایډ (Sigmund Freud) شاګرد و. ده د خپل استاد لاره ونه نیوله او ژوری ساپوهنې (Psychoanalyse) ته ئې په بل پلو وده ورکړه. دی د خپل استاد فرایډ (Freud) په شان د ساایزو پیښو د علت پوښتنه نه کوي بلکه د هدف تپوس ئې کوي.

لدی کبله ده خپله نظریه د زور په هڅه ودروله. دغه هڅه پدی هدف منځ ته راځی چې د جسمانی او معنوی کمښت احساس د منځه یوسی.

ادلر(Adler) د زور هڅه بنسټی ګنی او ټولی نوری هڅی د فرایډ (Freud) د مینی او تیری د هڅو په ګډون د زور د هڅی پوری تړلی ګنی. په نورو تورو سره ادلر(Adler) د زور هڅه د ټولو ساایزو لانجو ربړو او کړکیچونو بنسټ او د انسانی اړیکو ټاکونکی ګنی او د ویری علتونه هم د زور په هڅه کې لټوی او وائی چې ویره د زوروری بهرنی نړۍ په مقابل کې د کمزورۍ بې وسی او کمښت د احساس (کمترۍ د احساس) له امله پیدا کیږی (۲۲).

د خوشحال « خټک » د ویری نظریه

نه یوازی ادلر(Adler) بلکه زمونږ د پښتنو نیکه خوشحال خان خټک هم ویره د کمزورۍ سره په نښتون کې وینی او په خپل یوه شعر کې وائی.

زه خـوشـحـال کـمـزوری نـه یـم چـې بـه ډار کـړم
پـه ښـکـاره نـاری وهـم چـې خـولـه ئـې راکـړه

د خوشحال بابا ددی شعر څخه راپه ګوته کیږی چې کمزوری د زورور څخه ډاریږی، خو دا ددی مانا نه لری چې زورور نه ډاریږی. زورور هم د خپل زور د لاس نه د ورکولو د خطر له امله ویریږی.

د یونګ د ویری نظریه

ددی لپاره چې یونګ (Jung) د ویری په نظریه ښه پوه شو د هغه د هوښ بهر یا بی هوښ (غیر شعور) استلا ته لنډ نظر اچوو.

یونګ (Jung) بی هوښیږی (غیری شعوری) ساوالی (روحی یا نفسی) پیښنی په « ډله ایزو » او « ځانګړو» پیښنو ویشی.

« ځانګړی بی هوښیره پیښنی » په پاسنی پوړ کې پرتی دی چې ډډ ئی د یوه تن دمالوماتو او تجربو څخه جوړ شویدی. « ډله ایزی بی هوښیره سا والی پیښنی» په لاندنی پوړ کې دیره دی.

د ډله ایزو بی هوښیره ساوالو پیښنو ډډ د ګډو او عمومی مالوماتو څخه جوړ شویدی چې د یونګ (Jung) په ژبه ارشی تیوپ (Archetypus) نومیږی.
د ارشی تیوپ (Archetypus) د روښانولو او څرګندولو لپاره دی دغی نښونښانو ته ګوته نیسی چې په کیسو او افسانو کې راځی لکه بلا ، شیشکه، پیریان او داسی نور.
دغه د یوه کول (نسل) څخه بل کول ته د مور او پلار ، چم ګاونډ او ټولنی پواسطه نقل کیږی. د یونګ (Jung) په عقیده ویره هغه وخت منځ ته راځی کله چې بی هوښیره (غیری شعوری) ساوالی پیښنی په هوښیره (شعوری) ساوالو پیښنو داړه او یرغل وکړی. پدی ترخ کې سایز انډول خرابیږی چې ویره تری پیدا کیږی (۲۳).
یونګ (Jung) نه د فرایډ (Freud) د مینی او تیری د هڅو او نه د ادلر (Adler) د زور د هڅی څخه انکار کوی ځکه چې دوی ته خپله په شمیریز څیړنو کې ثابته شویده چې د ویری داسی بڼی هم شته دی چې علت ئی د جنسی انرژی ډب کیدنه او یا د زور هڅه ده خو دی د ویری کره علت د سایز انډول په خرابیدو کې وینی.

لنډیز او تبصره

که ځیر شو نو وبه وینو چې فرایډ (Freud) د ساوالو پیښنو او فعالیتونو او پدی توګه د ویری د منځ ته راتګ او پیدا ایښت تومنه د مینی او تیری په هڅو کې او ادلر (Adler) ئې د زور په هڅه کې وینی. رایښ (Reich) دغه بیا د مینی او لوږی په اړتیاو کې لټوی.
که څه هم دلته دا انتقاد په ځای دی چې هڅی د ساوال ژوند یوه کوچنی برخه جوړوی او سړی نه شی کولی چې د ټولو ساوالو پیښنو او فعالیتونو پوله په هڅو تنګه کړی خو پدی هم سړی سترګی پټولی نه شی چې هڅی او اړتیاوی په ساوالو پیښنو او فعالیتونو کې کره رول لوبوی او د انسان د کړو وړو (سلوک) انرژی او د حرکت قوه ده.
کارل مارکس (Karl Marx) هم پخپل تحلیل کې هڅی د پامه نه او باسی او د ثابتو (Konstante) او نسبتی (relative) هڅو په منځ کې توپیر کوی. ثابتی هڅی د انسان د طبیعت یوه برخه ده او د ځیږیدو د ورځی راهسی دغه هڅی لری.

ثابتي هڅې د هر ډول ټولنيزو شرايطو د لاندې انسانان لري. ټولنيز شرايط يوازې د ثابتو هڅو په بڼه او پلو اغيزه کولی شي. نسبتي هڅې د خاصو ټولنيزو شرائطو د لاندې منځ ته راځي.

مارکس (Marx) جنسي اود لوږې هڅې د ثابتو هڅو په ډله کې او د رويتوب (حرص) هڅه د نسبتي هڅو په ډله کې شميرې (۲۴).

لنډه دا چې هڅې * د ويرې په منځ ته راتگ او پيدا ايښت کې مهم رول لوبوي او په موروثي او غيرو موروثي ويشل کيږي.

همدغسې د يونگ (Jung) د ډله ايزو بې هوښيرې پيښو استلا يو پر مختگ دی او مونږ ته د ډله ايزې ويرې موجوديت راپه گوته کوي. که څه هم دا د ساوال انډول خرابيدو گڼنه (فرضيه) چې د ويرې سبب گرځي عمومي او مجهول خوی لري چې لږ عملي کار تری اخستل کيدلی شي.

---

* کله چې مونږ د هڅې نه خبرې کوو نو د هڅې لرلو او هڅې کولو په منځ کې لکه د خوب ليدل او د خوب کولو په شان تو پير کوو. هڅه کول د هاند يا کوښښ په مانا او هڅه‌لرل د Trieb او Drive په مانا استمالوو.

د ويرې تلل او پيمانه کول

د ويرې د تللو او پيمانه کولو په برخه کې بنسټي ستونزې پدې کې پرتې دي چې سړې ويره د نورو ساايزو بدرگه پيښو څخه په اساني نه شي بيلولی خوسره ددې هم د ويرې د اندازه کولو لپاره يو زيات شمير تلې (Scale) او پيمانې (Tests) شته دي لکه د ټيلر (Taylor) د ښکاره ويرې تله (Manif.Anxiety Scale) او د ټورنر (Thurner) اوټيوس (Tewes) د ماشومانو د ويرې پيمانه (Kinder Angst Test) د ډيکسن (Dixon) د ويرې تله (Anxiety Scale) او داسې نور.

خو مونږ نه غواړو چې دلته د ویری مختلفی تلی او پیمانی راغونډی کړو او یوازی د ویری په هغه تله رڼا اچوو چې مونږ د ویری د مختلفو تلو او پیمانو د څیړنی په نتجه کې د پښتنی ټولنی لپاره ددغی تلی د اتبار په پام کې نیولو سره جوړه کړیده.
دا تله د پنځوسو (۵۰) پوښتنو څخه جوړه شویده چې په « هو » او « نه » باندی جواب ورکول کیږی. که څوک غواړی چې خپله ویره پخپله اندازه کړی نو همدلته دی د کتاب لوستل نور بس کړی او د لاندی تلی پوښتنو ته دی په هو او نه سره ځواب ورکړی.

د ویری ټله

پوښتنې		ځوابونه	
		هو	نه
۱	زما لاسونه او پښې تل عادی حرارت لری؟		
۲	زه په میاشت کې یو یا څو ځل ایسال کیږم؟		
۳	زه کله کله په قهر کیږم؟		
۴	زه کله کله په ځان باور نلرم؟		
۵	په ما کله کله سرګرزی او کانګی راځی؟		
۶	ځما خوب ډیر خراب او نا ارامه دی؟		
۷	زه ډیر کم قبضیت لرم؟		
۸	ما ته کله کله ځان بی ارزښته ښکاری		
۹	ما هیڅکله د چا سره بی لوزی او وعده خلافی نده کړی؟		
۱۰	ځما تل خیته خوږیږی؟		
۱۱	زه ډیر ژر ستړی کیږم؟		
۱۲	ما ته ډیر وخت واړه شیان ډیر غټ ښکاری؟		
۱۳	زه تل رښتیا وایم ؟		

ځوابونه		پــوښــتــنــې	
نه	هو		
		زه په یخنۍ کې هم کله کله خولې کیږم ؟	۱۴
		ځما ډیر وخت سر خوږي ؟	۱۵
		زه ځنې وخت دومره عصبي یم چې خوب نه راځي؟	۱۶
		ټول هغه کسان چې زه ئې پیژنم په ما ډیر ګران دي او یو مې هم بدې نه راځي ؟	۱۷
		زه تل د لوږې احساس لرم که څه هم ډوډۍ مې خوړلې وي؟	۱۸
		ځما ستونزې او ربړې دومره زیاتې دي چې د حل امید ئې نلرم ؟	۱۹
		ځما رنګ ژر نه تښتي ؟	۲۰
		ځما وار وپار په وړه پیښه کې هم کله کله خطا کیږي ؟	۲۱
		زه کله کله په داسې خرابو شیانو کې فکر وهم چې په هغو باندې د چا سره ګړیدلې نه شم ؟	۲۲
		ځما په ژوند کې داسې وخت هم و چې د ډیره غمه خوب نه راتلو ؟	۲۳
		زه په لویو جرګو کې چې ډیر خلک راټول شوي وي تنګیږم ؟	۲۴
		زه فکر کوم چې د ډیرو خلکو زه نه خوښیږم ؟	۲۵
		زه زیات وخت عصبي یم ؟	۲۶

ځوابونه		پوښتنې	
نه	هو		
		زه کله نا کله هغه کار چې سمدستي کول پکار دي بل وخت ته پرېږدم	۲۷
		زه کله کله ځان يوازې حس کوم که څه هم د ملګرو سره يم ؟	۲۸
		زه تل په خپل راتلونکي کې چرت وهم	۲۹
		کله چې زه په شړو ځايونو يا لارو تيرېږم غوني مې ځيږېږي ؟	۳۰
		ځما زړه غربېږي کله چې د ډيرو خلکو په مخکې خبرې کو ؟	۳۱
		ما ته کله کله په بې ادبه ټوکه خندا راځي ؟	۳۲
		ځما سره تل دا خيال وي چې ناروغي يا بل څه به راپېښ شي ؟	۳۳
		زه په تش کور کې چې خلک پکې نه وي تنګيږم ؟	۳۴
		زه نسبت نورو ته ډيره حوصله لرم ؟	۳۵
		زه ډير کلک زړه لرم او هيڅکله مې ژړلي ندي ؟	۳۶
		زما سره د خپلو خپلوانو او دوستانو غم وي چې څه بد څه ورپيښ نه شي ؟	۳۷
		زما د شپې په تياره کې چيرته تګ نه خوښيږي ؟	۳۸
		زه په جرګو او غونډو کې ځکه چوپ ناست يم چې کومه غلطه خبره ونکړم ؟	۳۹

	پوښتنې	هو	نه
		هو	نه
۴۰	کله کله ځما په سترګو تکه تیاره راشي چې رڼا ورځ راته شپه برېښي ؟		
۴۱	ځما کله کله لاس، سترګې، وښکې یا کوم بل ځای بې اختیاره رپیږي یا رېږدي ؟		
۴۲	زه هر شي ډېر جدي او مهم نیسم ؟		
۴۳	ما سره تل ددې غم وي چې نورو ته کم عقل ښکاره نه شم ؟		
۴۴	ما هیڅکله دروغ ندي ویلي ؟		
۴۵	کله کله زه داسې فکر کوم چې څه راکې نیمګړې دي ؟		
۴۶	ما سره تل ددې اندېښنه وي چې څه میکروب راپورې نه شي ؟		
۴۷	ځینې ژوي او حیوانات چې د ټولو خلکو خوښیږي او مینه ورسره لري ځما بدې شي ؟		
۴۸	ما تل خپله ژمنه سرته رسولې ده ؟		
۴۹	زما سره کله کله دا خیال وي چې بلا یا پېریان به مې وخوروي ؟		
۵۰	زه ډېر خراب خوبونه ویم ؟		

د ویری تول

د ویری د تول لپاره پکار دی چې د خبرو وینا او یا لوست ژبه د شمیر په ژبه واړول شی او دا پدی توګه سره کیدای شی چې د هری پوښتنی وزن او ارزښت وټاکل شی. د ویری دا تله د پنځوسو (۵۰) پوښتنو څخه جوړه شویده چې لس پوښتنی (۳ ، ۹ ، ۱۳ ، ۱۷ ، ۲۲ ، ۲۷ ، ۳۲ ، ۳۶ ، ۴۴ ، ۴۸) دروغ اندازه کوی او پاتی نوری پوښتنی ئې ویره اندازه کوی . پدی تله کې ټولی پوښتنی که د دروغو وی او که د ویری وی یو شانته وزن او ارزښت لری. لدی کبله سړی هری پوښتنی ته یو خورد یا یو پاو یا یو چارک یا یو من وزن منلی شی او یا یوه نمره ورکولی شی . پدی تو ګه سره دخبرو یا وینا ژبه د شمیر په ژبه اړول کیږی او دوه معیارونه،میچونه یا پیمانی پدی تله کې لاس ته راځی چې یوه ئې د لسو او بله ئې دڅلویښتو نمرو (یا خوردونو یا پاوونو یا چار کونو یا منونو) څخه جوړه شویده چې سړی پری د مختلفو کسانو په منځ کې دروغ او ویره پرتله کولی شی.

۱ــ جدول

پدی جدول کې هغه ځوابونه راپه ګوته شوی دی چې د دروغو او یا ویری مانا ورکوی.

د پوښتنو لمبر	د پوښتنو ډول	ځواب
۱	ویره	نه
۲	ویره	هو
۳	دروغ	نه
۴	ویره	هو
۵	ویره	هو
۶	ویره	هو
۷	ویره	نه
۸	ویره	هو
۹	دروغ	هو
۱۰	ویره	هو
۱۱	ویره	هو
۱۲	ویره	هو
۱۳	دروغ	هو
۱۴	ویره	هو
۱۵	ویره	هو
۱۶	ویره	هو
۱۷	دروغ	هو
۱۸	ویره	هو
۱۹	ویره	هو
۲۰	ویره	نه
۲۱	ویره	هو
۲۲	دروغ	نه
۲۳	ویره	هو
۲۴	ویره	هو
۲۵	ویره	هو

ځواب	د پوښتنو ډول	د پوښتنو لمبر
هو	ویره	۲۶
نه	دروغ	۲۷
هو	ویره	۲۸
هو	ویره	۲۹
هو	ویره	۳۰
هو	ویره	۳۱
نه	دروغ	۳۲
هو	ویره	۳۳
هو	ویره	۳۴
نه	ویره	۳۵
هو	دروغ	۳۶
هو	ویره	۳۷
هو	ویره	۳۸
هو	ویره	۳۹
هو	ویره	۴۰
هو	ویره	۴۱
هو	ویره	۴۲
هو	ویره	۴۳
هو	دروغ	۴۴
هو	ویره	۴۵
هو	ویره	۴۶
هو	ویره	۴۷
هو	دروغ	۴۸
هو	ویره	۴۹
هو	ویره	۵۰

ارزښتنه او نتیجې : هغې پوښتنو ته چې د پورتنی جدول په شان په هو او نه ځواب ورکړ شوی وی یا نی د دروغو یا ویری مانا ورکوی یوه نمری (یا خودر ، پاو ، چارک ، یا من وزن) ورکول کیږی . هغې پوښتنو ته چې بر خلاف ددغه جدول د ځوابونو ځواب ورکړی شوی وی یا سپینی پریښودل شوی وی او هیڅ ځواب نه وی ورکړ شوی صفر نمره ورکول کیږی. پدی ډول د درغو د ډیر نه ډیری لس نمری او د ویری د ډیر نه ډیری څلویښت نمری لاس ته راځی چې موږ دغه دواړه یانی هم د دروغو او هم د ویری نمری په دری ډلو ویشو. په دوهم جدول کې د ویری یا ډار نمری او په دریم جدول کې د درغو نمری په ډلو ویشل شویدی.

۲ ــ جدول

نمری	ویره یا ډار
۱ ــ ۱۰	لږډارن
۱۱ ــ ۲۹	برابرډارن
۳۰ ــ ۴۰	ډیر ډارن یا ناروغه ویره

۳ ــ جدول

نمری	دروغ
۱ ــ ۳	لږدروغجن
۴ ــ ۷	برابر دروغجن
۸ ــ ۱۰	ډیر دروغجن

د نتیجو مانا : د تول د نظریي له مخې د نتیجو د سمې مانا لپاره د تلې د « ډاډ » یا « باور » (Reliability) او « اتبار » (Validity) پیژندنه پکار ده.

هر څومره چې یوه تله سمه او دقیقه تلل کوي هغومره ئې نتیجې د « ډاډ » یا « باور » وړ دي. « اتبار » یوه تله هغه وخت لري کله چې هغه څه اندزه کوي چې سړی اندازه کول غواړي.

د ویرې ددې تلې « اتبار » پدې کې پروت دی چې پوښتنې ئې د ویرې د نښونښانو په باره کې دي او « ډاډ » یا « باور » ئې د دروغو د اندازه پواسطه ټاکل کیږي، کومې چې منطقي پوښتنې دي چې د عمومي تجربې په بنسټ ولاړې دي. هر څومره چې سړی زیات دروغجن وي هغومره ئې د ویرې پوښتنې هم په دروغو ځواب کړیدې او د ډاډ او باور وړ نه دي. هر څومره چې سړی لږ دروغجن وي هغومره ئې د ویرې پوښتنې هم په رښتیا ځواب کړې دي چې پدې حالت کې د ویرې د پوښتنو ځوابونو د ډاډ او باور وړ دي.

۴ ـ جدول

دروغ	ویره
پوښتنی	ډاډ %
صـــفر	۱۰۰
۱	۹۰
۲	۸۰
۳	۷۰
۴	۶۰
۵	۵۰
۶	۴۰
۷	۳۰
۸	۲۰
۹	۱۰
۱۰	صفر

د څلورم جدول څخه جوتیږی که چا د دروغو لس واړه پوښتنو ته داسی ځواب ورکړی وی چې د دروغو مانا ولری نو بیا د ویری پوښتنی صفر یا هیڅ د « ډاډ » ورنه دی.

که نهه پوښتنو ته ئې داسی ځواب ورکړی وی چې دروغو مانا ولری نو بیا په سلو کې لس د ویری د پوښتنو ځوابونه د « ډاډ » وړ دی. همدغسی که اتو پوښتنو ته ئې نو بیا په سلو کې شل، که اوو پوښتنو ته نو بیا په سلو کې دیرش ،که شپږو پوښتنوته نو بیا په سلو کې څلوېښت ،که پنځوپوښتنو ته نو بیا په سلو کې پنځوس ، که څلورو پوښتنو ته نو بیا په سلو کې شپیته که دری پوښتنو ته نو بیا په سلو کې اویا ، که دوو پوښتنو ته نو بیا په سلو کې اتیا او که یوی پوښتنی ته داسی ځوابورکړ شوی وی چې د دروغو مانا ولری نو بیا د ویری د پوښتنو ځوابونه په سلو کې نوی رښتیا او « ډاډ » وړ دی.

که چا د درغو ټولو پوښتنو ته داسې ځواب ورکړی وی چې د دروغو مانا نه لری یا نی ډیر رښتونی تن وی نو بیا د ویری د پوښتنو ځوابونه سل په سلو کې د « ډاډ » ور دی.
لنډه دا چې کله چې سړی ډیر دروغجن وی او د دروغو د اتو نه نیولی تر لسو واړو پوښتنو پوری داسې ځواب کړی وی چی د دروغو مانا ولری نو بیا د ویری د پوښتنو په ځوابونو « باور » پکار ندی، خو دروغ خپله هم د ویری مانا لری ځکه چې پدی حالت کې سړی د زړه د خبری او راز د ښکاره کیدلو څخه ډاریږی.
کله چې سړی برابر دروغجن وی یانی د درغو د څلورو څخه تر اوو پوری پوښتنو ته ئی داسې ځواب ورکړی وی چې د دروغو ماناولری (دریم جدول پرتله کړی) نو بیا د ویری پوښتنی څه نا څه د « ډاډ » ور دی خو مانا او ځرګندونه ئې په احتیاط سره پکار ده. خو که د درغو اندازه ددی څخه ټیه وی نو بیا ویری د پوښتنو ځوابونه پوره د « ډاډ » ور دی. پدی حالت کې که چا د دیرشو څخه تر څلوېښتو پوری د ویری پوښتنی داسې ځواب کړی وی چې د ویری مانا ولری نو بیا دغه ویره ناروغه ویره ده چې درمل ئې خامخا پکار دی (دوهم او دری جدول پدی هکله هم کتلی شی) .
که څوک غواړی چې د ویری د پوښتنو نتیجی سل په سلو کې « ډاډ » ورکړی نو د څلورم جدول په مرسته کولی شی او دا پدی توګه چې هر شومره چې سړی د روغجن وی په هماغه تناسب د ویری پوښتنی وشمیر ی د مثال په توګه که چا د دروغو دری پوښتنو ته داسې ځواب ورکړی وی چې د دروغو مانا ولری او د ویری پنځه دیرش پوښتنو ته ئې داسې ځواب ورکړی وی چې د ویری مانا ولری نو پدی حالت کې د څلورم جدول له مخی په سلو کې په اویا « ډاډ » او « باور » سره دوهم جدول په نښتون کې ویلی شو چې دغه ویره ناروغه ویره ده.
که وغواړو چې په سلو کې په سل ډاډ سره دغه نتیجی مانا کړو نو بیا پکار ده چې بیا پنځه دیرش په اویا کې ضرب او په سلو ئې وویشو.

$$۲۴،۵۰ = \frac{۳۵ \times ۷۰}{۱۰۰}$$

پدی توګه سره د ویری د پوښتنو شمیر ۵۰ ، ۲۴ ته راټیټ شو .د دریم جدول له مخی د ډیر ډار له پړاو څخه د برابر ډارن پړاو ته راښکته شو. په نورو تورو سره مونږ سل په سلو کې په ډاډ سره ویلی شو چې دغه سړی ډیر ډارن دی.
د ویری د څرنګوالی (کیفیت) د څرګندولو لپاره د ویری د تلی پوښتنو متن او ډاډ ته نظر اچول پکار دی د هغه پوښتنو د ډډ او متن څخه چې داسی ځواب شوی وی چې د ویری مانا ولری جوتیدلی شی چې سړی څه ډول ویره لری . پیبیلی نا پیبیلی که ټولنیزه او یا بل ډول ویره ده.
همدغسی هغه کسان چې ددی تلی د یارلسمی او څلورڅلویښتمی پوښتنو ته ئې مختلف ځوابونه ورکړی وی داسی کسان دی چې د دروغو هڅه کوی او یا ئې په دروغو نوی پیل کړی دی او په چل ئې پوره نه پوهیږی. ځکه چې دغه دواړه پوښتنی د دروغو یوه پوښتنه ده او یوازی په منفی او مثبت دوه پوښتنی شویدی.

د ویری درمل

ویره دوه اړخه لری چې یو ئې جسمانی او بل ئې ساوال اړخ دی. لدی کبله د ویری درمل هم دوه اړخه لری چې یو ئې ساوال او بل ئې جسمانی یا طبی اړخ دی. دا چې په کومه اندازه د ویری په ساوال او په کومه اندازه د ویری په جسمانی او یا طبی دومل زور واچول شی ددی پوری اړه لری چې د ویری ددغه دواړو اړخونو څخه کوم یو اړخ دروند دی او کره رول لوبوی.

د ویری جسمانی یا طبی درمل : د دارو او دوا دلاری ویری درمل په هغه وخت کې اغیزه ناک او ګټور دی که چې د ویری جسمانی اړخ کره رول لوبوی خو په خوا کې ساوال درمل هم پکار دی.
د طبی ساپوهنی په روغتونونو کې د ویری هغه ناروغانو ته چې دننی یا بهرنی عقلی او عصبی ناروغی (endog. und exog. Psychosen) ولری لار ګاټیل یا میګافن (Largactil=Megaphen) ترکتان یا تروکسال (Taractan=Truxal)او نوویرل (Noveril) ورکول کیږی.

د ویری هغه ناروغانو ته چې عصبي تکلیف (Neurose) لری بیا میلرل (Melleril) او هوپرفورات (Hyperforat) ورکول کیږی . دغه ټولې پورتنی دواګانی بی د هوپرفورات (Hyperforat) څخه چې یوه د بوټو څخه جوړه شوی دوا ده لږی یا ډیری غاړه ایزی (فرعی) اغیزی لری. لدی امله که ډیره اړتیا ورته نه وی د استمال څخه ئې ډډه پکار ده. دغه ټولې دواګانی ویره د منځه وړلی نه شی بلکه د څه مودی لپاره ئې کموی او مخه ئې نیسی. لدی کبله ددی په خوا کې ساا ول درمل پکار دی. په تیره بیا د هغه ویری جړی چې د عصبی او عقلی ناروغیو (Psychose) څخه بدرګه نه وی او یوازی د عصبی تکلیف (Neurose) څخه بدرګه وی یوازی او یوازی ساوال درمل وښکدلی شی.

د ویری ساوال درمل: د ویری ساوال درمل له یوی خوا د ویری د مختلفو نظریو او له بلی خوا د ویری د خطر د شی په نښتون کې کیږی ځکه چې ویره یو داسی احساس د ی چې علت ئې خطر دی. دغه خطر کیدای شی چې دننی یا باندینی پټ یا ښکاره رښتیانی یا غیری رښتیانی وی.

دننی خطر : د « دا » او یا اخلاقی زه (وجدان) له اړخه خطر لکه د دوزخ خطر ، دعذاب خطر او داسی نور.

باندینی خطر : لکه د غربت خطر ، د افت خطر ، د مرګ خطر ، د ناروغی خطر او داسی نور چې زمونږ نړی تری ډکه ده.

رښتیانی خطر : چې د خطر شی واقعآ موجود وی.

غیری رښتیانی خطر : چې د خطر شی هیڅ نه وی او سړی تش یو ذهنی احساس د خطر کوی.

ښکاره خطر : چې د خطر شی مالوم او څرګند وی.

پټ خطر : چې د خطر شی غیب او نا مالوم وی.

کله کله داسی هم کیدای شی چې په ظاهره سړی ته یو شی خطر ښکاری خو په حقیقت کې خطر بل شو وی لکه د مثال په توګه یو ماشوم په ظاهر کې دآس نه ډاریږی او په حقیقت کې د خپل پلار څخه.

خطر کیدای شی چې دایمی یا عرضی او موقتی خوی ولری یانی په یوه ټاکلی شیبه کې ذهنی یا عینی انتظار کیږی. خطر کیدای شی چې د انسان د تیر شوی ، راتلونکی او یا اوسنی وخت پوری رښتیانی او یا غیری رښتیانی (تش ذهنی) اړه ولری او یا د مختلفو وختونو پوری تړلی وی.

دا چې مختلف ډول خطرونه شته همدغسی د ویری هم مختلف ډولونه شته دی خو په عمومی ډول د روغی او ناروغی ، د پیپلی او نا پیپلی ویری په منځ کې توپیر کیږی. د پیپلی ویری د خطر شی مالوم وی او د ناپیپلی ویری د خطر شی نا مالوم وی. نا پیپلی ویره د پیپلی ویری جګ پړاو دی چې د خطر د شی پوری د پیپلتوب مزی شکیدلی وی.

که چرته دا څرګنده نه وی چې سړی د څه شی څخه ډاریږی یانی ناپیپلی ویره لری نو بیا پکار ده چې نا پیپلی ویره په پیپلی ویره بدله شی. نا پیپلی ویره ساپوه د ویری لرونکی د ژوند د تاریخ او نورو ساوالو تخنیکونو او مسلکی مالوتو په مرسته په پیپلی ویره بدلولی شی، یانی د خطر شی ئې مالومولی شی چې د څه شی نه سړی ډاریږی. دلته دا پروانه کوی چې دغه شی د ویری سره حقیقی او ظاهری اړیکی لری ځکه چې د رمل لومړی د ویری د ظاهری شی په نښتون کې پیل کیږی او بیا د ویری حقیقی شی ته سړی راځی. کیدای شی چې د ظاهری شی د ویری د درمل پواسطه د حقیقی شی څخه هم ویره ورکه شی او د حقیقی شی د ویری درمل ته هیڅ حاجت پاتی نه شی.

دروغی پیپلی ویری درمل ته اړتیا نه لیدل کیږی ځکه چې هر څوک دغه شان ویره لری لکه د زهرلرونکو مارانو څخه ویره . خو که د زهرلرونکو مارانو څخه ویره نسبت هغی ته چې په عمومی توګه ئې خلک لری ډیره زیاته وی نو بیا دغه هم په ناروغه ویره کې شمیرل کیږی. د ناروغی ویری ساوال درمل خامخا پکار دی.

د ناروغی پیپلی ویری د ساوال درمل لپاره مختلفی لاری شته دی چې مونږ ئې ځینی مهمی په لنډه توګه دلته روښانوو.

۱) د پاڼکي په پاڼکي اشنا کولو لاره :

ددی لاری بنسټ پدی ولاړ دی چې ویره لرونکی پاڼکی په پاڼکی د ویری د شی سره چې ده ته خطرناک ښکاری بلد او اشنا کیږی.

مثال : ماشوم زمری د آس نه ډاریږی.

پدی حالت کې ساپوه ته پکار دی چې لومړی زمری دی ته چمتو کړی چې دده سره نوری کتنی وکړی. په دوهمه کتنه کې د خبرو په ترڅ کې ورته یوازی د آس نوم یاد کړی. په دریمه کتنه کې بیا نه یوازی ورته د آس نوم یاد کړی بلکه د لوبو آس ورته هم لنډ ښکاره کړی. په څلورمه کتنه کې بیا د لوبو آس ورته په لاس کې ورکړی. په پنځمه کتنه کې بیا ورته د رښتیانی آس د راتګ څخه خبری وکړی او شپږمه کتنه کې بیا ورته رښتیانی آس راولی او یا زمری رښتیانی آس ته ورولی او په اومه کتنه کې آس ورسره په زیات تماس کې راولی.
زمری پدی توګه پاڼکی په پاڼکی د آس سره اشنا کیږی چې ده ته خطرناک بریښنده او دا پته ورته لګیږی چې آس هډو خطرناک ندی او د آس څخه ویره ئې ورکیږی.

۲) منطقی لاره :

پدی لاره کې په منطقی ډول او دلائلو سره ناروغ ته د خپلی ناروغی مانا او ارزښت ورپه ګوته کیږی او پدی توګه د خطر د شی په مقابل کې دده د فکر نظریو او دریز د بدلیدلو هڅه کیږی.

مثال : یوه ښځه داسی فکر کوی چې لاسونه ئې پاک مینځلی ندی او ددی څخه ډاریږی چې خلک به ووائی چې لاسونه ئې خیرن دی نو بار بار خپل لاسونه مینځی.
پدی حالت کې ساپوه دغه ښځی ته وائی چې خپل لاسونه لا پسی زیات ومینځی یانی که په ورځ کې لس ځلی مینځه اوس ئی شل یا دیرش ځلی ومینځی ترڅو چې دا پته ورته ولګیږی چې دغه کار مبالغه دی او د لاسونو بار بار مینځل ورته بې مانا او بې ارزښته ښکاره شی او لاس تری واخلی (۲۵).

ساپوه کولی شی چې دغی ښځی ته داسی سلا ورکړی چې خپل لاسونه نه مینځی او پری ئې ږدی چې ډیر خیرن شی او دلیلونه وروړاندی کړی چې په عمومی توګه خلک په ورځ کې دومره پیره لاسونه منیځی او یا کوم خاص صابون ورته یاد کړی چې ددغه صابون په استمال سره بیا دومره زیات د لاسونو مینځلو ته حاجت نه پاتی کیږی خو د جبری سلوک ناروغان د لاسونو د زیات مینځلو سلا نسبت د لاسونو دنه مینځلو سلا ته په اسانی سره منی.

۳) د تمرین لاره :

ددی لاری بنیاد په تمرین ولاړ دی چې د ساپوه په سلا او مشوره ئې ناروغ د خپلی ناروغی د منځه وړلو لپاره کوی.

مثال: یو ځلمی د ډیرو کسانو په مخکې خبری نه شی کولی ځکه چې ډاریږی چې غلطه خبره ونکړی. دلته ساپوه په لومړی پړاو کې د هغه کسانو چې ناروغ ورسره سروکار لری یوه فرضی غونډه جوړوی،او په دغه فرضی غونډه کې ویره لرونکی ته وائی چې یو څو خبری وکړی کله چې دغه خبری ښی تمرین او زده شی نو بیا په دوهم پړاو کې ناروغ په عملی ژوند کې د دغه تمرین څخه کار اخلی او ساپوه ته بیا د خپل عملی ژوند د خبرو او کړو وړو څخه خبر ورکوی او د ساپوه په سلا مشوره خپل بل ګام اخلی تر هغو چې د ډیرو کسانو په مخکی نه یوازی د خبرو کولو جوګه شی بلکی د خپلی خبری په سموالی د ټینګ دریدلو توان هم پیدا کړی او ویره ئې د منځه لاړه شی.
اوس به خپل لومړنی خبری ته راشو چې د ویری د ساوال درمل او مختلفو نظریو نښتون دی. دا خبره هم سړی په یوه مثال سره جوتولی شی.

مثال : یو زوړ سړی د یوی شړی لاری د تیریدو څخه ډاریږی.

د یونګ (Jung) د نظری په بنیاد چې ویره د ساوال انډول په خرابیدو کې وینی دغه سړی هله خپله ویره کمولی شی چې په لاره سیخ او نیغ لاړ شی ، نه ښی خواته او نه کینی خواته او نه شاته وګوری.

د ادلر (Adler) د ویرې د نظرې په بنسټ چې ویره د ځواکمن چاپیریال په مقابل کې د بې وسۍ او د کموالي د احساس نتیجه ګڼې پکار ده چې دغه زوړ سړی د چاله خوا په لاره بدرګه شي تر څو چې ځان ځواکمن حس کړي او پدې توګه ئې ویره کمه شي.

د ویرې د ځینو ځیړنو لنډې نتیجې

ویره او زده کړه :

ډارن کسان د غیرو ډارنو کسانو په پرتله اسان کار ښه زده کولی شي او اسانې پوښتنې ژر حل کولی شي خو په پیچلو کارونو او پوښتنو کې نتیجې د غیرو ډارنو څخه ډیرې خرابې دي. د ډارنو کسانو د ښوونځي نتیجې هم د غیرې ډارنو په پرتله خرابې دي.

ویره او تنګسه :

ډارن کسان په تنګسه کې ډیر ګډو ډ کیږي نسبت غیرو ډارنو کسانو ته.

ویره او هوښیارتیا :

غیرې ډارن کسان په عمومي توګه د ډارنو کسانو څخه هوښیار دي. د ډارنو کسانو پلرونو په متوسطه توګه لږ سبق ویلې دي نسبت غیرې ډارنو ته.

ډار او مالوت :

په ډارنو کسانوکې ویره ونکې مالوت نسبت غیرو ډارنو کسانو ته زیاته اغیزه لرې . سربیره پردې ډارن کسان په غونډو او بحثونو کې دې ته زیات چمتووالې ښائې چې خپله نظریه بدله کړي او د عمومې نظرې سره سمون وکړي.

ډار او مشرتوب :

ډارن کسان د مشرتوب وس او توان نلرې او مخکښ کیدلی نه شي.

خوښنه

د ښاغلی عبدانصير ستوری او ښاغلی عزيزالرحمن سرشار څخه ډيره خوښنه چې ددی کتاب په ترتيب او سينګار کې زيار ګالی دی .

ډوکتور کبير ستوری

اخستونځي

(1)

Hoffmeister in Fröhlich : Angst und Furcht , in Handbuch der Psychologie, Göttingen, 1965, 2. Bd, S. 516

(2)

Watson in Frölich : Angst und Furcht, in Handbuch der Psychologie, Göttingen, 1965, 2. Bd, S. 517

(3)

Freud, S.: Gesammelte Werke , Bd. XIV, Fischer Vlg., 1968, S. 154

(4)

Freud, S.: Gesammelte Werke , Bd. XIV, Fischer Vlg., 1968, S. 200

(5)

Jensen in Fröhlich : Angst und Furcht , in Handbuch der Psychologie, Göttingen, 1965, 2. Bd, S. 517

(6)

Anders in Kieholz P. : Angst, Psychische und somatische Aspekte, Vlg Hans Huber, Bern und Stuttgart, 1967, S. 25

(7)
Freud, S.: Gesammelte Werke , Bd. XIII, Fischer Vlg., 1964, S. 10
(8)
Labhard in Kieholz : Angst, Psychische und somatische Aspekte, Vlg Hans Huber, Bern und Stuttgart, 1967, S. 149
(9)
Frölich, W. D. : Angst und Furcht, in Handbuch der Psychologie, Göttingen, 1965, 2. Bd, S. 539f
(10)
Stori, K. : Phanomenologie und ausgewählte theoretische Ansätze zur Erfassung und Erklärung der Angst, Vordilplomarbeit in Fach Psychologie, Universität Frankfurt, 1970, S. 34 f.

(11)
Hall nach Fröhlich : Angst und Furcht , in Handbuch der Psychologie, Göttingen, 1965, 2. Bd, S. 519f.
(12)
Foppa, K. : Lernen, Gedädchtnis, Verhalten VLg. Kiepenheuer und Witsch, Köln, Berlin, 1965, S. 76 ff.

(13)
Freud, S.: Gesammelte Werke , Bd. XIII, Fischer Vlg., 1964, S. 1- 69 und S. 235 – 289
(14)
Brenner, Ch. : Grundzüge der Psychoanalyse, Fischer Vlg, 1967, S. 26 – 149
(15)
Brenner, Ch. : Grundzüge der Psychoanalyse, Fischer Vlg, 1967, S.54
(16)
Freud, S.: Gesammelte Werke , Bd. XVII, Fischer Vlg., 1968, S. 49

(17)

Freud in Condrau : Angst und Schuld als Grundprobleme der Psychotherapie, Vlg. Hans Huber, Bern und Stuttgart, 1962, S. 53

(18)

Freud, S.: Gesammelte Werke , Bd. XIV, Fischer Vlg., 1968, S. 170

(19)

Freud, S.: Gesammelte Werke , Bd. XIV, Fischer Vlg., 1968, S. 129

(20)

Freud, S.: Gesammelte Werke , Bd. XIV, Fischer Vlg., 1968, S. 200

(21)

Reich, W. : Chrakteranalyse, Berlin, 1933, S. 284 f

(22)

Condrau, G. : Angst und Schuld als Grundprobleme der Psychotherapie, Bern und Stuttgart, 1962, S. 9 – 149

(23)

Jung, C. G. : Bewusstes und Unbewustes, Fischer Bücherei , 1957, S. 7 – 33

(24)

Fromm, E. : Analytische Sozialpsychologie und Gesellschaftstheorie, Suhrkam Vlg. ; 1970, S. 145 – 161

(25)

Frankl, V. : Die Psychotherapie in der Praxis , Piper München 1986, S 61 – 200

ډوکټور کبیر ستوري
ډیپلوم ساپوه

Dr. rer. nat Kabir Stori
Diplom- Psychologe

کبیر ستوري د ساینسي پوهنو ډوکټور (Dr. rer. nat.) ډیپلوم ساپوه (Diplom-Psychologe) په قام پښتون په ټبر میرداد خیل او د بري پښتونخوا د کونړ د تنر په کلي کښې (۲۰/۱۰/۱۹۴۶ع) زېږېدلی دی.

ده خپله لومړنۍ زده کړه د خاص کونړ په لومړني ښوونځي او په کابل کښې د رحمان بابا په لیسه کښې او خپله لوړه زده کړه د جرمنۍ د فرانکفورت، کولن او ماربورګ په پوهنتونونو کښې د ساپوهنې (Psychology) په څانګه کښې چې فلسفه (Philosophy) سیاسي پوهنه (Pol.Science) او ټولنپوهنه (Sociology) ورسره مل وه سرته رسولې ده.

ستوری پښتون سوشل ډیموکریټ دی.

د پښتنو د یووالي، خپلواکۍ او سوکالۍ د پاره ده ته د باچا خان نظریو ژوند ور بخښلی دی.